

Waardevol toerisme provincie Gelderland

Inventarisatie toeristische druk en sturing op balans in de regio's

Colofon

© Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, november 2020

Opdrachtgever provincie Gelderland
Contactpersoon: Agnes Holtjer

Auteurs Drs T. Lycklama (Tinco)
Ir. A. A. Perdok (Albertien)
S. Meekes MSc. (Sanne)

Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd
Jansbuitensingel 30
6811 AE Arnhem
Tel: 06 5338 3550
Mail: lycklama@ruimteenvrijetijd.nl
www.ruimteenvrijetijd.nl

1 Inleiding

1.1 Waardevol toerisme

Groei van toerisme

De toerismesector in Nederland groeit hard en gaat recordhoogtes bereiken in 2030¹. Dit biedt kansen voor gemeenten, regio's en provincies om hierop in te spelen. De vrijetijdseconomie genereert veel banen en veel voorzieningen bestaan vaak mede dankzij recreatie en toerisme. De verwachte groei van toerisme stelt regio's ook voor de nodige uitdagingen rondom balans met de leefomgeving en leefbaarheid voor inwoners. De recent verschenen nationale visies, Perspectief 2030 en Waardevol toerisme, houden een pleidooi voor balans en bestemmingsmanagement, oftewel waardevol toerisme.

Wat is 'waardevol toerisme'?

- Economische kansen van toerisme optimaal benutten.
- Toeristische ontwikkeling vindt plaats binnen de draagkracht van de bestemming en draagt bij aan de leefbaarheid.
- Toerisme is een middel om maatschappelijke doelen te realiseren en inwoners profiteren hiervan mee.

Waardevol toerisme in Gelderland

In Gelderland wordt het gedachtengoed van waardevol toerisme omarmt en regio's zijn hiermee bezig of willen hiermee aan de slag gaan. In de ambitie van Veluwe op 1 is gesteld dat de vrijetijdseconomie bijdraagt aan het beschermen en versterken van natuur en landschap en het verbeteren van de leefbaarheid voor inwoners. Ook in Arnhem - Nijmegen is recentelijk een perspectief 'Bestemming in Balans' opgesteld, waarin toerisme onder andere bijdraagt aan het vergroten van de leefbaarheid. Ook in de Achterhoek en Rivierenland is men

bezig de kansen van toerisme optimaal te benutten, met productontwikkeling, marketing en goed gastheerschap.

1.2 Inventarisatie en analyse

Maar hoe breng je het gedachtengoed van waardevol toerisme in de praktijk? De provincie wil hierin de regie nemen en heeft het Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd gevraagd om een inventarisatie rondom het thema waardevol toerisme. Deze notitie geeft de resultaten weer van een inventarisatie op drie onderdelen:

1. Analyse van toeristische druk

In deze notitie worden feiten en cijfers in kaart gebracht over de toeristische druk in Gelderland. De volgende onderzoeksvragen staan daarbij centraal:

- Wat is het belang en de omvang van de vrijetijdssector van Gelderland?
- Wat is de toeristische druk voor Gelderland?
- Hoe zal de omvang en de toeristische druk zich de komende jaren ontwikkelen, welke trends zijn van belang?

2. Rondje Gelderse regio's

Met de DMO's van de Gelderse regio's is contact opgenomen om hun visie op waardevol toerisme te inventariseren, gebaseerd op de volgende vragen:

- Op wat voor manier krijgt het thema een plek in beleid of beheer?
- Zijn er (kennis)vragen die spelen, en zo ja welke?

De vier regio's zijn in figuur 1.1 op de volgende pagina weergegeven.

3. Inspiratiesessie beleidsmakers provincie

In een online inspiratiesessie is geïnventariseerd op welke manier de samenwerking rondom recreatiedruk en de verschillende beleidsterreinen binnen het provinciehuis de komende jaren nog verder kan worden versterkt. De suggesties hiervoor zijn opgenomen in deze inventarisatie.

¹ De effecten van corona op de langere termijn zijn (nu) nog niet duidelijk.

Toeristengebieden van Gelderland

Legenda

- Veluwe
- Achterhoek
- Arnhem - Nijmegen
- Rivierenland

Bron: Provincie Gelderland

2 Omvang vrijetijdssector

In dit hoofdstuk beschrijven we kort de omvang van de vrijetijdssector in de provincie Gelderland. We maken als het ware een 'foto'. We kijken hierbij naar de vraag (aantallen activiteiten en overnachtingen) en het aanbod (aantallen voorzieningen) van het verblijfs- en dagtoerisme. We hebben hierbij vooral gebruik gemaakt van de meeste recente cijfers van het CBS, het CVO en het CVTO. Voor alle regio's zijn dezelfde werkwijze en cijfers gehanteerd en zo een eenduidig en vergelijkbaar beeld te schetsen. De methode en gebruikte cijfers hebben we in bijlage 2 toegelicht.

2.1 Vraag

Binnenlandse vakantiemarkt: De provincie Gelderland is in Nederland al jaren de populairste binnenlandse vakantiebestemming. In 2019 ging het om ruim 16,4 miljoen overnachtingen (CVO), waarvan 85% toeristische overnachtingen en 15% vakanties op een vaste standplaats betrof. Het aantal toeristische overnachtingen in Gelderland is tussen 2017 en 2019 met ongeveer 15% toegenomen. Doordat de vaste standplaatsovernachtingen zijn gedaald, is het totaal aantal overnachtingen tussen 2017 en 2019 gelijk gebleven. Naast het aantal *overnachtingen* is ook het *aantal vakanties* tussen 2017 en 2019 stabiel gebleven. De verwachting is (zie ook hoofdstuk 4) dat het binnenlands toerisme na een periode van stabiliteit een groei gaat doormaken, met name in het aantal korte vakanties.

Gelderland heeft qua overnachtingen op de binnenlandse vakantiemarkt een aandeel van 18,9% van het totaal aantal overnachtingen van toeristen uit eigen land. Dit aandeel is sinds 2012 stabiel (CBS).

Inkomend toerisme: Het inkomend toerisme is voor Gelderland veel minder groot dan de binnenlandse vakantiemarkt. In 2019 ging het om ruim 2 miljoen overnachtingen (CBS). Het aantal overnachtingen is sinds 2016 (flink) toegenomen met bijna 1 miljoen overnachtingen, een groei van 74%.

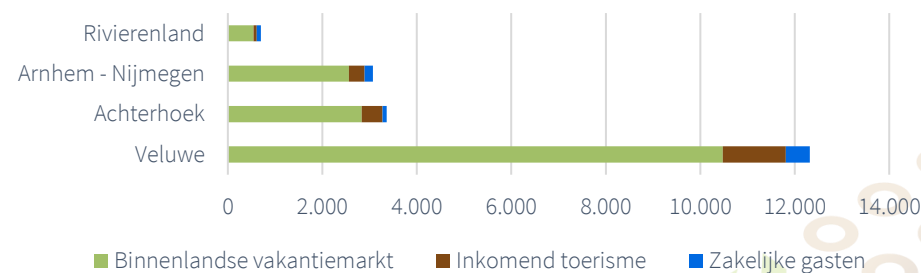
Gelderland groeit hierin sneller dan het landelijke gemiddelde, waar een groei van 31% te zien was. Het CBS geeft geen inzicht in het aantal overnachtingen per regio.

Gelderland heeft qua overnachtingen in het inkomend toerisme een aandeel van ongeveer 4% van het totaal aantal overnachtingen van toeristen uit buitenland. Dit aandeel is sinds 2012 stabiel (CBS).

Zakelijke markt: In 2019 waren er ruim 860 duizend overnachtingen van zakelijke gasten. Dit is een (lichte) daling ten opzichte van 2011 (CZO). Het gaat om een daling van ongeveer 9%.

In figuur 2.1 hieronder, geven we een overzicht van het aantal overnachtingen in Gelderland, verdeeld over de vier regio's en naar type vakantiemarkt. Het is duidelijk te zien dat op de Veluwe veruit de meeste overnachtingen zijn.

Figuur 2.1 Aantal overnachtingen x 1000 per vakantiemarkt in 2019

Bronnen: CVO, CBS en CZO 2019.

Nota Bene werkwijze

Het CVO is de beste bron vanuit het oogpunt van vergelijkbaarheid van aantallen overnachtingen, omdat deze voor alle regio's beschikbaar zijn. Dit wordt onderschreven door de 4 regio's. Tevens wordt de kanttekening gemaakt dat

vooral voor Achterhoek en Rivierenland (kleinschalig aanbod) de cijfers een minder accuraat beeld vormen. In de Achterhoek is bijvoorbeeld een eigen onderzoek gedaan naar overnachtingen in 2019.

Dagrecreatie

Om de vraag goed in beeld te brengen, is ook inzicht in het aantal dagbezoekers nodig. Echter, gegevens over en methodes voor het in kaart brengen van dagbezoekers zijn schaars. Wat we wel weten zijn de vrijetijdsactiviteiten die zijn ondernomen in Gelderland, wat de meest bezochte dagattracties zijn en het inkomend dagbezoek uit Duitsland in 2015-2016.

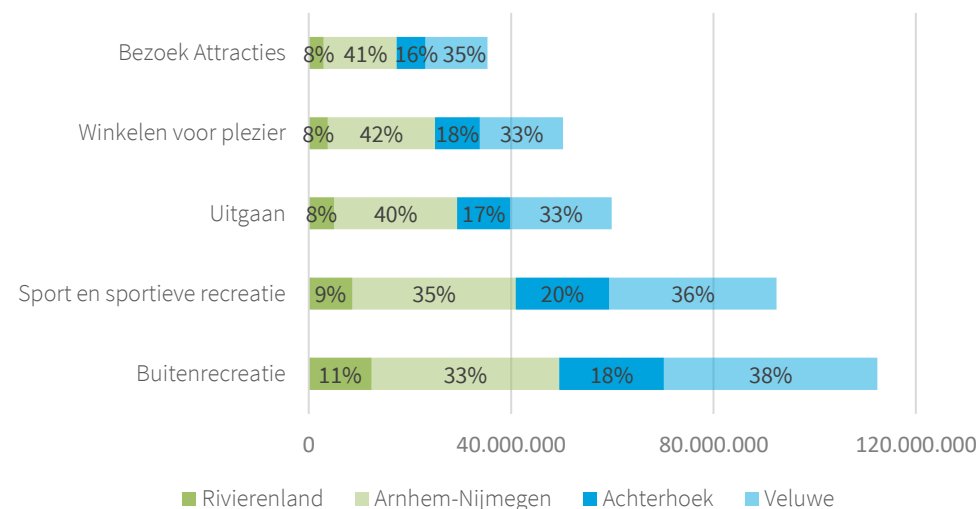
Vrijetijdsactiviteiten: Voor dagrecreatie kijken we naar het aantal vrijetijdsactiviteiten dat is ondernomen in Gelderland, buiten de eigen woning. In Gelderland zijn in 2018 ongeveer 401 miljoen vrijetijdsactiviteiten ondernomen. Hiervoor maken we gebruik van het CVTO, waarin circa honderd vrijetijdsactiviteiten zijn gegroepeerd in een aantal clusters. We hebben specifiek gekeken naar de volgende clusters, gesorteerd naar meest naar minst ondernemen in Gelderland:

- Buitenrecreatie (28%)
- Sport en sportieve recreatie (23%)
- Uitgaan (15%)
- Winkelen voor plezier (13%)
- Bezoek Attracties (9%)
- Cultuur (5%)
- Bezoek Evenementen (4%)
- Sportwedstrijden (2%)
- Wellness (1%)
- Watersport (0%)

In vergelijking met 2015, zijn het aantal vrijetijdsactiviteiten in 2018 uit deze clusters met 12% gestegen tot 401 miljoen activiteiten. *Let op:* de resultaten zijn niet geheel vergelijkbaar wegens een herziene activiteitenlijst.

In figuur 2.2 hebben we het aandeel per regio voor de vijf meest ondernomen clusters weergegeven. Hierin laten we tevens het aandeel van de activiteiten per regio zien.

Figuur 2.2 Meest ondernomen vrijetijdsactiviteiten en aandeel per regio in 2018

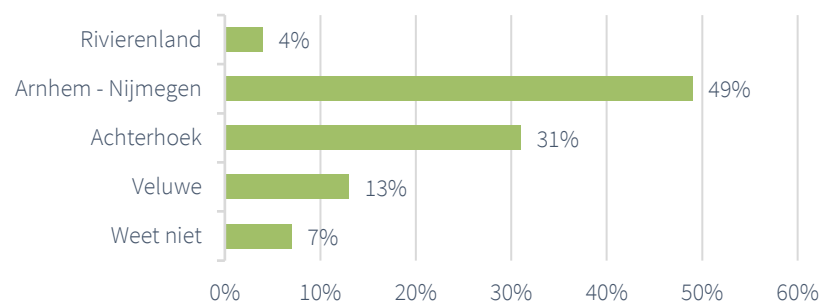

Bron: CVTO 2018

Buitenrecreatie is met ruim 112.500.000 activiteiten het meest ondernomen in Gelderland. Binnen het cluster buitenrecreatie worden de meeste activiteiten op de Veluwe en in Arnhem – Nijmegen ondernomen. Ook bij de overige clusters zien we dat de meeste activiteiten in deze twee regio's worden ondernomen. Rivierenland heeft het laagste aandeel van vrijetijdsactiviteiten.

Dagtochten: We hebben ook gekeken naar dagtochten van buitenlandse bezoekers. In 2015/2016 is onderzocht hoe groot het inkomend dagbezoek uit Duitsland is. Het gaat ruim 4 miljoen dagtochten van Duitse bezoekers naar Gelderland. De verdeling per regio ziet er als volgt uit, zie onderstaand figuur.

Figuur 2.3 Aantal dagtochten vanuit Duitsland in 2015-2016, per regio

Bron: Monitor inkomend dagbezoek Duitsland, 2015-2016

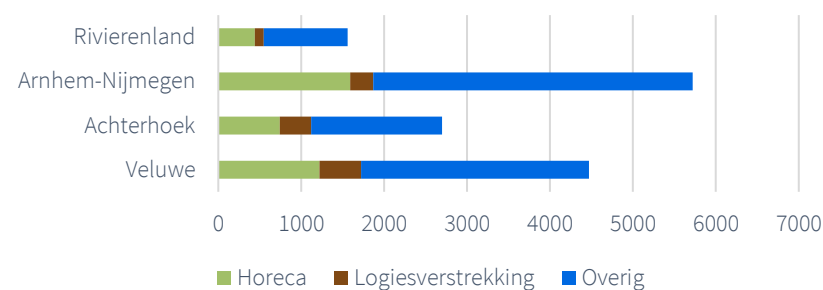
Regionale cijfers: De regio Arnhem – Nijmegen en de Achterhoek hebben onderzoek uitgevoerd naar de dagbezoeken. Voor Arnhem – Nijmegen is dit voor 2018 gedaan door middel van Mezuro data (anonieme locatiebepaling op basis van het telefoonsignaal van een mobiele telefoon). Het aantal dagbezoeken (toeristisch en zakelijk) komt uit op bijna 14 miljoen, waarvan het grootste deel van buiten de regio komt. De Achterhoek heeft onderzoek gedaan onder de bedrijven en komt daarmee uit op 7,1 miljoen dagbezoeken in 2019.

2.2 Aanbod

Aantal vestigingen

In Gelderland zijn er bijna 15 duizend vestigingen in de recreatie en toerisme sector in 2019 (LISA). Dit aantal is sinds 2015 gegroeid met ongeveer 16%. De belangrijkste sub-sector is de horeca met bijna 4 duizend vestigingen. De sub-sector logiesverstreking is goed voor bijna 1,3 duizend vestigingen, een aandeel van 9% van het totaal. Het gaat om ruim 200 duizend slaapplekken (CBS). Als we inzoomen op de horeca en de logiesverstreking, dan zien we het volgende beeld, zie figuur 2.4:

Figuur 2.4 Aantal vestigingen in twee sub-sectoren in 2019, per regio

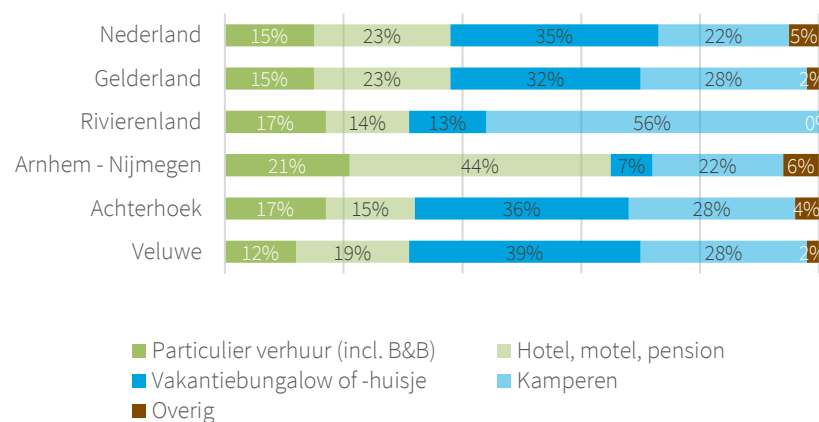
Bron: LISA 2019

Opvallend is dat het aantal vestigingen op het gebied van logiesverstreking op de Veluwe het grootst is, wat past bij het beeld dat de meeste overnachtingen op de Veluwe plaatsvinden. Het aantal vestigingen in de horeca is echter veel hoger in Arnhem-Nijmegen, wat logisch is voor een meer stedelijke omgeving.

Particulier en bedrijfsmatige logiesverstreking

In onderstaand figuur is de verhouding tussen het aantal vakanties in particuliere verhuur (woning van een particulier en B&B) en drie categorieën van bedrijfsmatige logiesverstreking (hotels, motel, pension, vakantiebungalow of -huisje en kamperen) weergegeven. In de categorie overig zitten overnachtingen op een boot, jeugdherberg of andere groepsaccommodatie, trekkershut of volkstuinhuisje. Dit betreft geen data over particuliere verhuur via boekingsplatformen als AirBnB.

Figuur 2.5 Procentuele verdeling van aantal vakanties over particuliere en bedrijfsmatige accommodaties in 2019, per regio

Bron: CVO 2019

Op provincie niveau is aandeel particulier verhuur 15%. In Arnhem-Nijmegen is dat aandeel hoger, met 21% en op de Veluwe het laagst. In Rivierenland valt het aandeel 'kamperen' op, met 56%.

Het aandeel van particuliere verhuur door deeleconomie platformen als AirBnB kan via huidige methoden niet gemeten worden. Het is echter wel belangrijk om hier inzicht in te hebben. Wat we op dit moment wel weten is dat de verhouding van aantal vestigingen particuliere verhuur (AirBnB en Vrbo) veel hoger is dan bedrijfsmatige verhuur (bron: AirDNA.co):

- In Gelderland is dit 77% particulier en 23% bedrijfsmatig. De verhouding is het laagst voor de Achterhoek (59% tegenover 41%) en het hoogst voor Veluwe (84% tegenover 16%).
- De verhouding van het aantal slaapplekken is duidelijk veel minder: 1% voor particuliere verhuur en 99% bedrijfsmatig in Gelderland.

Gezien dit verschillende beeld, is het belangrijk om meer inzicht te krijgen in de omvang en marktaandeel van particuliere verhuur in de regio. Zoals vermeld in het 'Waardevol Toerisme' advies van de Rli, kan een fenomeen als AirBnB positief bijdragen aan het ontwikkelen van een bestemming, maar ook aan een

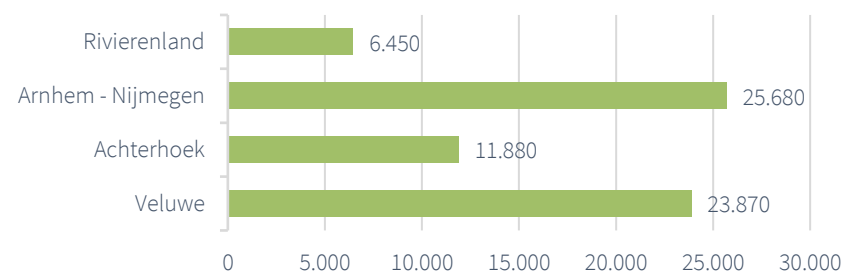
toenemende druk. Daarnaast roept het vragen op: In hoeverre is de opkomst van deze platformen slecht voor de hotelsector? In hoeverre draagt dit bij aan spanningen tussen bezoekers en bewoners of creëert het juist meer draagvlak? Kortom, er is meer kennis en inzicht nodig om zowel de omvang in kaart te brengen als de effecten hiervan.

2.3 Economische omvang

Werkgelegenheid

Er zijn 67.880 arbeidsplaatsen in de vrijetijdseconomie van Gelderland in 2019. Dit omvat ongeveer 6,5% van de totale Gelderse werkgelegenheid.

Figuur 2.6 Aantal arbeidsplaatsen in recreatie en toerisme sector in 2019, per regio

Bron: LISA 2019

We zien dat de werkgelegenheid het hoogst is in Arnhem – Nijmegen, gevolgd door de Veluwe. De werkgelegenheid komt hier voornamelijk uit de horeca en logiesverstrekking. Het aandeel van de recreatie en toerisme sector ten opzichte van de totale werkgelegenheid verschilt per regio. Voor Rivierenland is dit het laagst 5,2% en voor Arnhem – Nijmegen het hoogst met 7%. Voor de Achterhoek is 6,6% en voor de Veluwe 6,4%.

Bestedingen

Op de vakantiemarkt gaat het om circa € 539 miljoen bestedingen aan binnenlandse vakanties in Gelderland en circa € 222 miljoen bestedingen van (meerdaagse) binnenlandse zakenreizen.

De uitgaven van het inkomend toerisme zijn voor Gelderland niet bekend, maar kunnen op basis van het aantal overnachtingen en de bestedingen van buitenlandse meerdaagse toeristen in Nederland worden geschat op € 260 miljoen voor Gelderland. Dit komt neer op een totaal van bijna € 1 miljard bestedingen per jaar. Op het gebied van vrijetijdsactiviteiten gaat het om ruim € 4,9 miljard euro aan bestedingen, waarvan € 2,8 miljard aan directe bestedingen in onder andere de horeca (bron: Kerncijfers vrijetijdseconomie Gelderland, mei 2020).

Deze cijfers voor de provincie Gelderland zijn niet beschikbaar op regionaal niveau. Per regio is er echter wel informatie beschikbaar over de bestedingen, deze zijn afkomstig uit regionale bronnen en verschillende onderzoeksmethoden. Voor de bron per regio, zie bijlage 1.

Arnhem – Nijmegen: De omvang van de bestedingen in 2018 is geraamd op 1,6 miljard euro, onderverdeeld in dagtoerisme (€720 miljoen), verblijfstoerisme (€593 miljoen) en zakelijk toerisme (€336 miljoen). Deze directe bestedingen in de R&T sector, zijn vervolgens vertaald naar directe en indirecte impacts. De totale impact van de bezoekers van de regio Arnhem-Nijmegen is in totaal een toegevoegde waarde van bijna €536 miljoen.

Veluwe: In totaal is er in 2019 €301 miljoen uitgegeven tijdens binnenlandse vakanties. De bestedingen voor de buitenlandse gast is niet meegenomen.

Rivierenland: De economische betekenis van de verblijfsrecreatieve sector voor 2018 is geschat op €75.690.000.

Achterhoek: De bestedingen in de vrijetijdseconomie in de Achterhoek bedroegen in 2018 circa €308 miljoen, onderverdeeld in verblijfstoerisme

(€193,4 miljoen) en dagtoerisme (€114,6 miljoen). De toegevoegde waarde van deze bestedingen zijn geraamd op €141 miljoen.

3 Toeristische druk

Het in beeld brengen van bezoekersdrukte is enorm in opmars. Op verschillende manieren zijn toeristische organisaties (DMO's) en natuurbeheerders (zoals Staatsbosbeheer) hiermee actief. De nadruk ligt hierbij op het real time (via apps) in beeld brengen van aantallen bezoekers aan een bestemming.

Aanvullend op deze 'real time' informatievoorziening staat in dit hoofdstuk een analyse van toeristische druk gebaseerd op overnachtingen. Toeristische druk geeft informatie over de aanwezigheid van bezoekers in relatie tot de bestemming. We drukken deze uit in bezoekersintensiteit (verhouding aantallen bezoekers of overnachtingen per inwoner) en bezoekersdichtheid (verhouding aantallen bezoekers of overnachtingen per vierkante kilometer).

De resultaten bieden inzichten in benutting van toerisme en ook in de (mogelijke) risico's op vormen van disbalans. Let op: hoge toeristische druk hoeft niet automatisch te leiden tot overlast of disbalans.

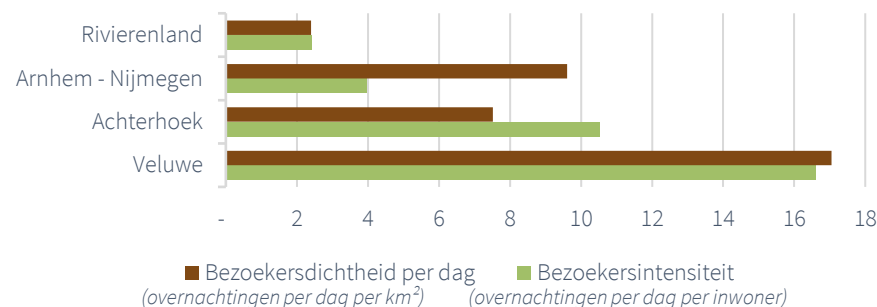
3.1 Bezoekersintensiteit en bezoekersdichtheid vakantiemarkt

Het NBTC is bezig met het ontwikkelen van een dashboard over toeristische druk en geeft daarmee inzicht in de bezoekersintensiteit en -dichtheid op nationaal en provinciaal niveau. Deze is echter op het moment van schrijven nog niet beschikbaar op gemeente en regioniveau. In figuur 3.1 hebben we de toeristische druk per regio weergegeven, zie bijlage 2 voor de totstandkoming van deze cijfers en de relatie met de cijfers van het NBTC.

We zien dat de intensiteit en dichtheid op de Veluwe het hoogst is met ongeveer 17 overnachtingen per inwoner en per vierkante kilometer. In Rivierenland is dit het laagst met ongeveer 2 overnachtingen per inwoner en per vierkante kilometer. In Arnhem-Nijmegen en de Achterhoek verschillen de

dichtheid van de intensiteit. Waar in Arnhem-Nijmegen de bezoekersdichtheid hoog is en de intensiteit laag, is dit in de Achterhoek juist andersom.

Figuur 3.1 Bezoekersintensiteit en bezoekersdichtheid (vakantiemarkt) per regio, gemiddelde van 2017-2019

Deze cijfers gaan over gemiddelden op jaarbasis, exclusief particuliere verhuur. De mate van toeristische druk kan echter verschillen per plek (vooral wanneer we inzoomen) of moment (hoogseizoen vs. laagseizoen, evenementen, etc.).

Hoe lees ik de cijfers?

Een hoge dichtheid geeft aan dat er relatief beperkte fysieke ruimte is in de bestemming voor het aantal verblijfsrecreanten. Een hoge intensiteit geeft aan dat er relatief weinig inwoners wonen ten opzichte van het aantal bezoekers.

Gelderse regio's in vergelijking met andere hotspots

De belangrijkste vraag die nu opkomt is: is dit nu veel in vergelijking met andere toeristische hotspots zoals aan de Zeeuwse kust of Waddeneilanden? Het antwoord is dat de intensiteit op Texel (199) en in de gemeente Veere (242) veel groter is. Daar komen dus veel toeristen en wonen relatief weinig inwoners, wat de extreem hoge cijfers verklaart. Ook als het gaat om de dichtheid kunnen we een vergelijking maken met bijv. de gemeente Amsterdam. Daar is de dichtheid 264 overnachtingen per vierkante kilometer.

Binnen de regio's verschilt de intensiteit en dichtheid echter sterk per gemeente. Op de volgende pagina hebben we per regio de drie gemeenten met de hoogste toeristische druk weergegeven (zowel intensiteit als dichtheid). Let op, een hoge toeristische druk betekent niet per se dat er sprake is van negatieve effecten. Dit hangt samen met de mate waarin de draagkracht van de leefomgeving overschreden wordt. Een hoge toeristische druk vergroot overigens wel de kans op een overschrijving van de draagkracht en biedt dus kansen om hierop pro-actief te sturen.

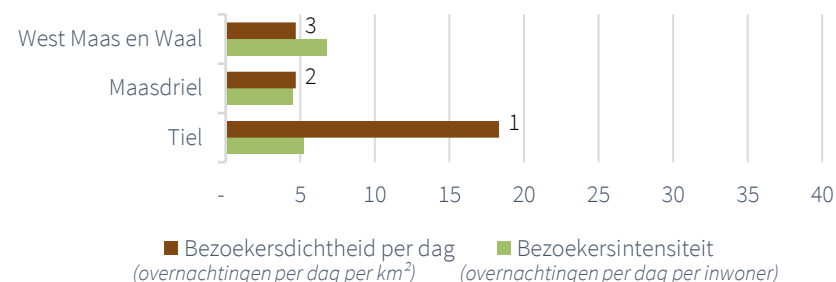
Vervolgens hebben we, om de gegevens per gemeente te kunnen vergelijken binnen de provincie, een relatieve ranking per gemeente gemaakt voor zowel bezoekersintensiteit en bezoekersdichtheid, zie (figuur 3.11 en 3.12). Hierin hebben we alle Gelderse gemeenten ingedeeld in een categorie op basis van de bezoekersintensiteit en de bezoekersdichtheid.

Allereerst geven we op de volgende pagina's in figuur 3.3 tot en met 3.10 de drie gemeenten met de hoogste intensiteit en dichtheid per regio weer. Per regio is er een aparte figuur voor bezoekersdichtheid en bezoekersintensiteit, waarbij de staven de rangorde (3, 2 of 1) per gemeente aangeven en de x-as de absolute resultaten. De uitkomst van de andere indicator (dichtheid ofwel intensiteit) zijn ter informatie ook weergegeven.

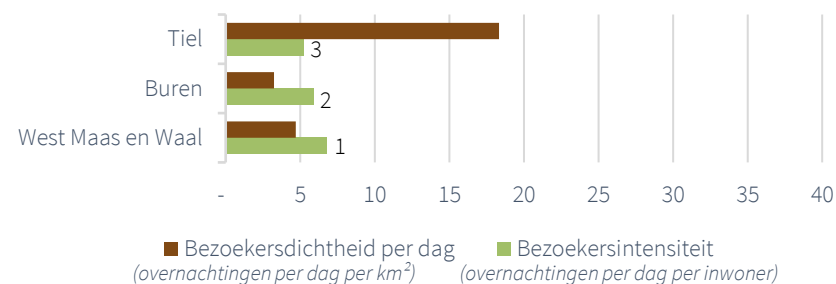
Regio Rivierenland

Figuur 3.3 geeft de drie gemeenten met de hoogste bezoekersdichtheid weer en figuur 3.4 de gemeenten met de hoogste intensiteit.

Figuur 3.3 Gemeenten Rivierenland met de hoogste bezoekersdichtheid

Figuur 3.4 Gemeenten Rivierenland met de hoogste bezoekersintensiteit

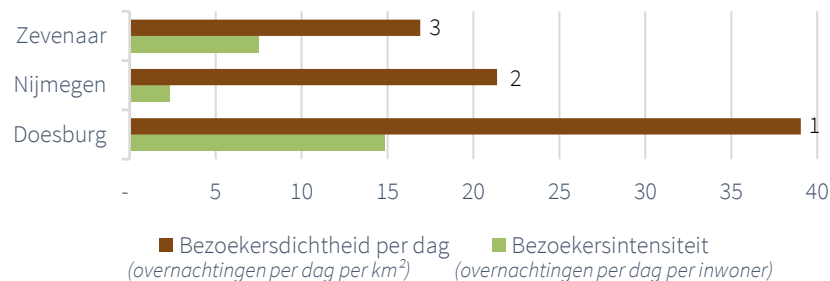

In de regio Rivierenland liggen de waarden van dichtheid en intensiteit relatief dicht bij elkaar. Tiel springt eruit wat betreft dichtheid, hier lijkt er dus sprake te zijn van minder ruimte in vergelijking met de andere gemeenten. En de gemeente West Maas en Waal heeft de hoogste intensiteit, 6 overnachtingen per inwoners per jaar. De waarden zijn relatief laag, het lijkt erop dat toerisme juist bijdraagt aan de leefbaarheid en deze niet in het gevaar brengt (hoewel dit hier niet is onderzocht).

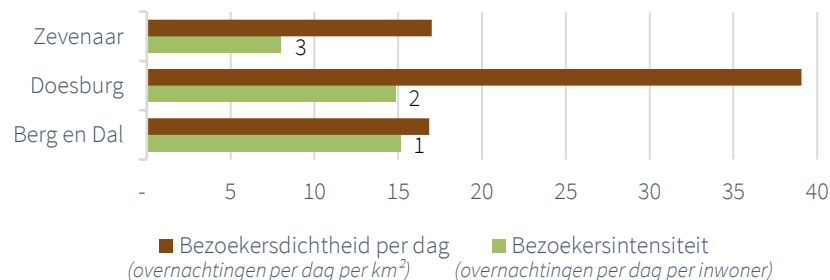
Regio Arnhem – Nijmegen

Figuur 3.5 geeft de drie gemeenten met de hoogste bezoekersdichtheid weer en figuur 3.6 de gemeenten met de hoogste intensiteit.

Figuur 3.5 Gemeenten Arnhem–Nijmegen met hoogste bezoekersdichtheid

Figuur 3.6 Gemeenten Arnhem–Nijmegen met hoogste bezoekersintensiteit

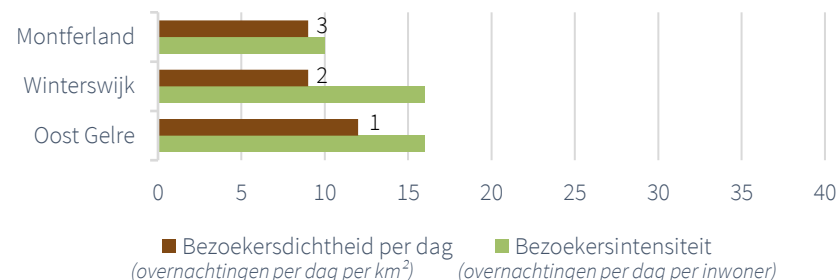

In de regio Arnhem – Nijmegen zien we voornamelijk uitschieters op het gebied van dichtheid. In de gemeenten Doesburg, Zevenaar en Nijmegen is er dus sprake van relatief weinig ruimte. Met name Doesburg heeft hiermee, als kleine gemeente met relatief veel overnachtingen te maken. Wanneer we de intensiteit in ogenschouw nemen zien we dat vooral Berg en dal en Doesburg relatief veel toeristen herbergen in vergelijking met het aantal inwoners. Als grote stad binnen deze regio lijkt vooral Arnhem een lage intensiteit en dichtheid te hebben, want de stad komt niet voor in de top 3. De vraag is of Arnhem niet meer baat heeft bij het benutten van kansen voor toerisme.

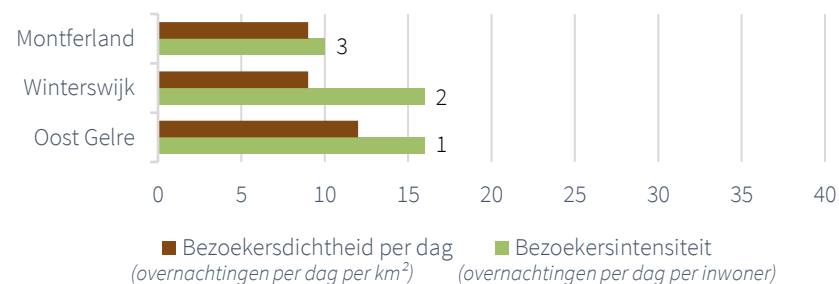
Regio Achterhoek

Figuur 3.7 geeft de drie gemeenten met de hoogste bezoekersdichtheid weer en figuur 3.8 de gemeenten met de hoogste intensiteit.

Figuur 3.7 Gemeenten Achterhoek met de hoogste bezoekersdichtheid

Figuur 3.8 Gemeenten Achterhoek met de hoogste bezoekersintensiteit

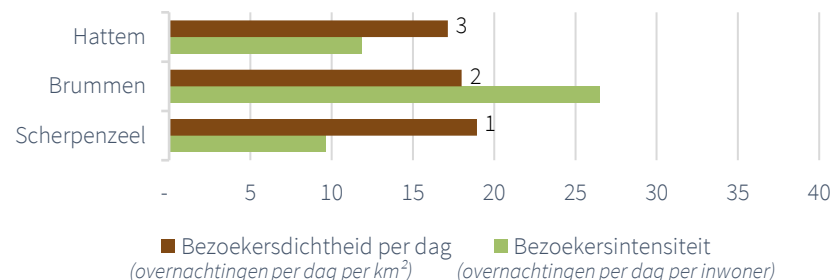

De gemeenten Montferland, Winterswijk en Oost Gelre hebben binnen de regio Achterhoek zowel de hoogste dichtheid als intensiteit. De intensiteit is overigens hoger dan de dichtheid, wat erop duidt dat er sprake is van hoge aantallen verblijfsrecreanten ten opzichte van het aantal inwoners en dus niet zozeer ruimtegebrek.

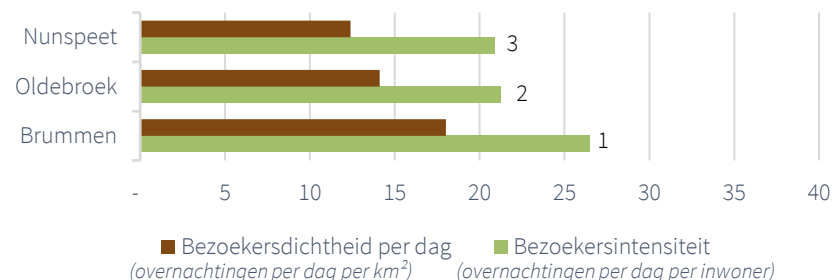
Regio Veluwe

Figuur 3.9 geeft de drie gemeenten met de hoogste bezoekersdichtheid weer en figuur 3.10 de gemeenten met de hoogste intensiteit.

Figuur 3.9 Gemeenten Veluwe met de hoogste bezoekersdichtheid

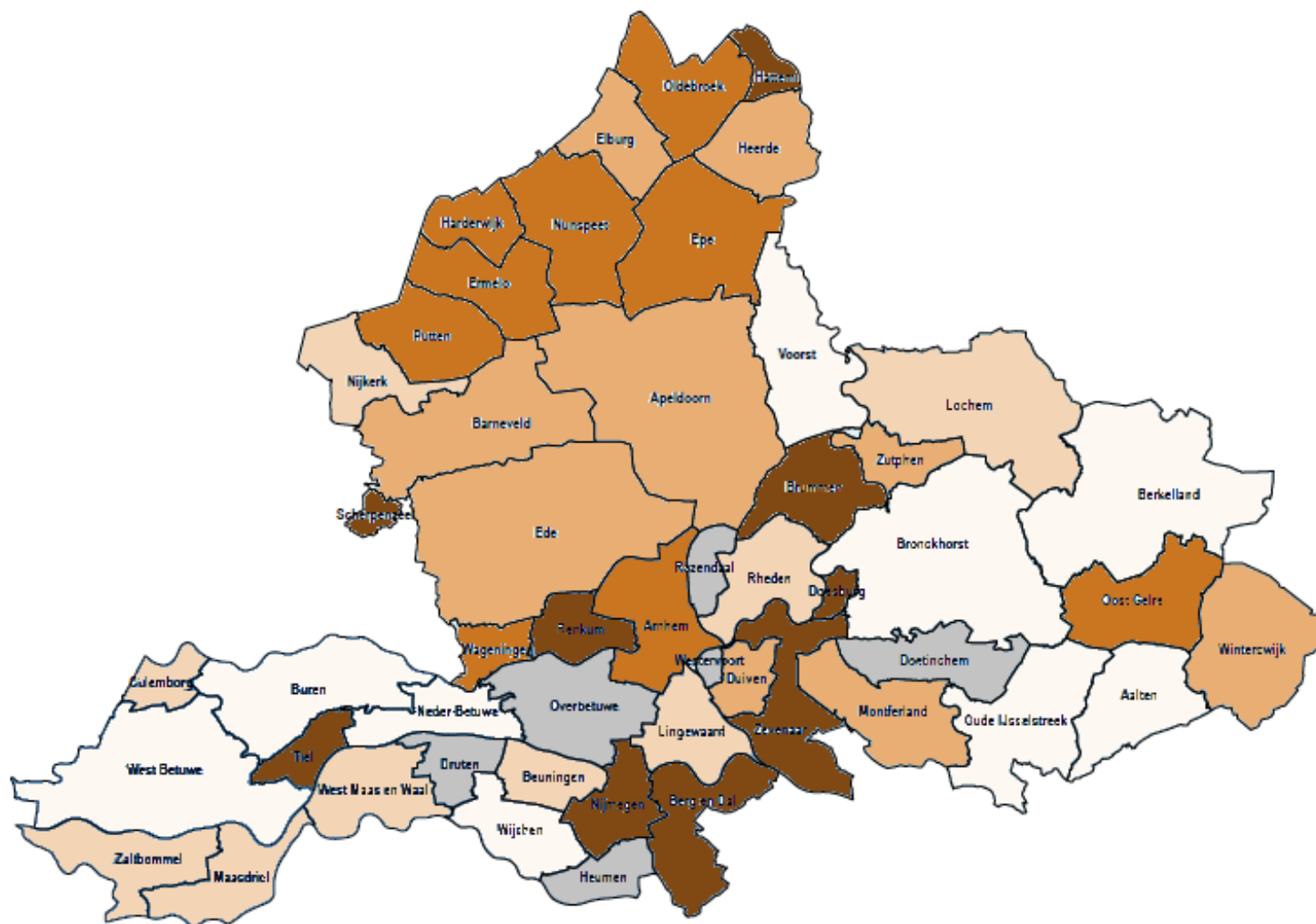
Figuur 3.10 Gemeenten Veluwe met de hoogste bezoekersintensiteit

In de regio Veluwe zien we dat er zowel sprake is van een hoge dichtheid als intensiteit. In beide figuren komen, met uitzondering van Brummen, verschillende gemeenten naar voren. In de gemeente Hatter, Brummen en Scherpenzeel lijkt er sprake van relatief weinig ruimte. Wat betreft intensiteit zien we dat twee Noord-Veluwse gemeenten (Nunspeet en Oldebroek) naar voren komen. We zien hier dus relatief veel overnachtingen op het aantal inwoners.

De relatieve ranking van de gemeenten hebben we in de figuren op de volgende twee pagina's weergegeven.

Figuur 3.12 Relatieve ranking van bezoekersdichtheid op gemeenteniveau, gebaseerd op het aantal overnachtingen per inwoner berekend via toeristenbelasting

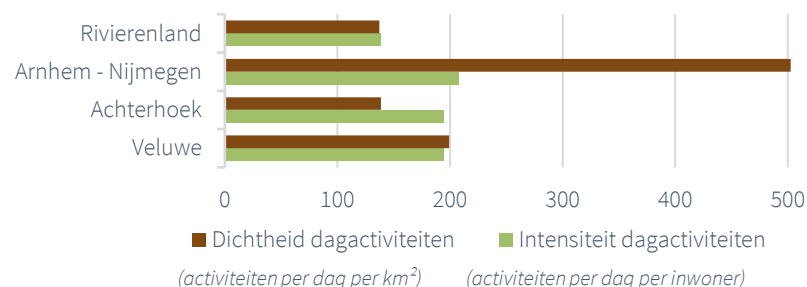

Legenda en uitleg bij figuur: Bovenstaande figuur is gebaseerd op een *relatieve ranking* van de gemeenten. De 45 gemeenten waar toeristenbelasting wordt geïnd, zijn verdeeld in vijf groepen van negen gemeenten (elke groep is 20% van het totaal). De meest lichte kleur op de kaart correspondeert met de negen gemeenten (20%) waar de laagste bezoekersdichtheid is. De meest donkere kleur correspondeert met de negen gemeenten (20%) waar de hoogste bezoekersdichtheid is.

3.2 Intensiteit en dichtheid dagrecreatieve activiteiten

Waar bovenstaande paragrafen de bezoekersintensiteit- en dichtheid voor verblijfsrecreatie weergeven, hebben we in deze paragraaf hetzelfde gedaan voor de dagrecreatie. Hier hebben we het aantal ondernomen vrijetijdsactiviteiten² per regio (zie paragraaf 2.1) op basis van het CVTO en gerelateerd aan het aantal inwoners en oppervlakte in de regio, zie onderstaand figuur.

Figuur 3.5 Intensiteit en dichtheid dagrecreatieve activiteiten in 2018, per regio

De bezoekersdichtheid in Arnhem – Nijmegen is het hoogst met ongeveer 500 activiteiten per vierkante kilometer per dag en iets meer dan 200 activiteiten per inwoner. In Rivierenland is dit het laagst met een intensiteit en dichtheid van ongeveer 140 activiteiten per inwoner en per vierkante kilometer.

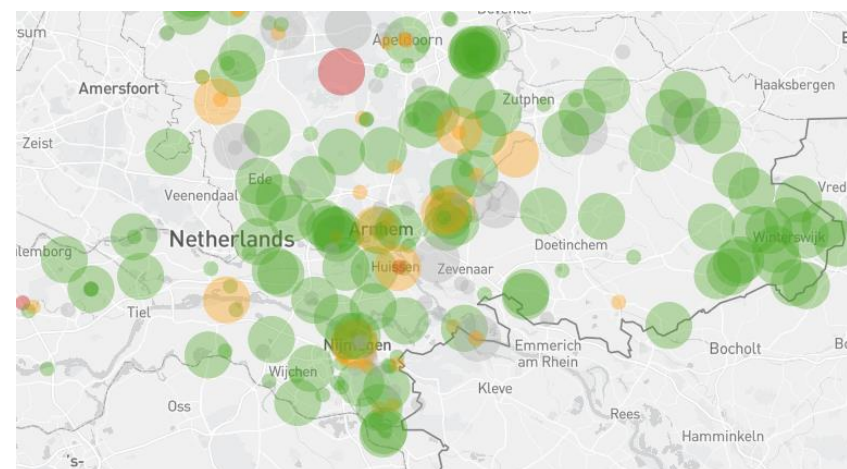
Bovenstaande cijfers zijn interessant, maar zeggen feitelijk nog (te) weinig over het ruimtegebruik van bezoekers. Inzicht in bezoekersstromen kan daar veel beter aan bijdragen.

3.3 Ruimtegebruik

Er dient nog de nodige kennis en ervaring opgedaan te worden om het ruimtegebruik van bezoekers in een bestemming in kaart te brengen. Aan dit kennishiaat wordt hard gewerkt. Op landelijk niveau werkt de Landelijke Data Alliantie (LDA) aan standaarden en methodologieën om bezoekersgedrag en -stromen in beeld te brengen. Deze real-time informatie en inzichten zijn nodig om een beter beeld te krijgen van de toeristische druk.

In Gelderland is recent de monitor bezoekersdrukke online gegaan. Een website waar op basis van actuele gegevens (van o.a. ondernemers) en achterliggende data een actueel beeld kan worden gegeven van de drukte in gebieden en bij voorzieningen. Tevens zijn verwachtingen over drukte weergegeven en zijn er tips voor minder drukke (en vergelijkbare) plekken.

Figuur 3.6 Screenshot van de Monitor Bezoekersdrukke Gelderland.

² Van inwoners uit de regio en (dagrecreatieve) bezoekers aan de regio.

Het gaat bij deze monitor om 'ervaren' drukte. Hiervan kan je zeggen dat het subjectief is. Maar dat is tegelijk ook de kracht, omdat hiermee direct de relatie wordt gelegd met 'draagkracht'. Kortom, de druktemonitor is een nuttig instrument omdat overschrijdingen van de draagkracht van gebieden of voorzieningen heel lokaal en tijdelijk optreden, en dat dan op die plek sturing op balans nodig (en dus ook mogelijk) is.

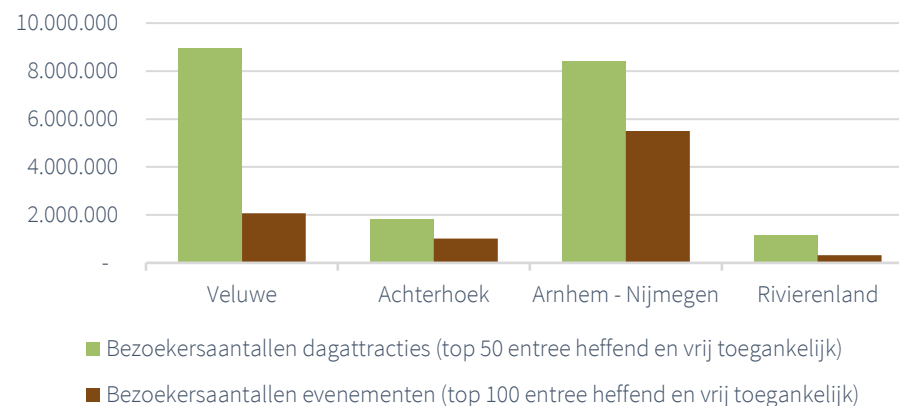
Hotspots

Bezoekersstromen zijn over het algemeen niet gelijkmatig verspreid over ruimte en tijd. Op bepaalde piekmomenten of locaties zijn bezoekersaantallen hoger dan gemiddeld. De toeristische druk wordt dus beïnvloed door de piekbelasting op bepaalde momenten en/of locaties. Een evenement, festival en/of populaire dagattracties kunnen zorgen voor een (tijdelijke) overbelasting van de openbare ruimte en overlast voor bewoners.

Voor de provincie Gelderland is bekend wat de top 50 dagattracties zijn, waarbij onderscheid is gemaakt tussen vrij toegankelijke en entreeheffende dagattracties. Daarnaast is ook bekend wat de top 100 grootste evenementen in Gelderland zijn. Ook hier is onderscheid gemaakt in de 100 grootste vrij toegankelijke en entreeheffende evenementen (bron: Respons, juli 2020).

Het aandeel van aantal evenementen in de top 100 en aantal dagattracties in de top 50, is het hoogst voor Arnhem-Nijmegen, gevolgd door de Veluwe, dan de Achterhoek en is het laagst voor Rivierenland. Dat betekent dat de meeste grote evenementen en attracties zich in Arnhem-Nijmegen bevinden. Dit zien we ook grotendeels terug in de bezoekersaantallen, zie figuur 3.7

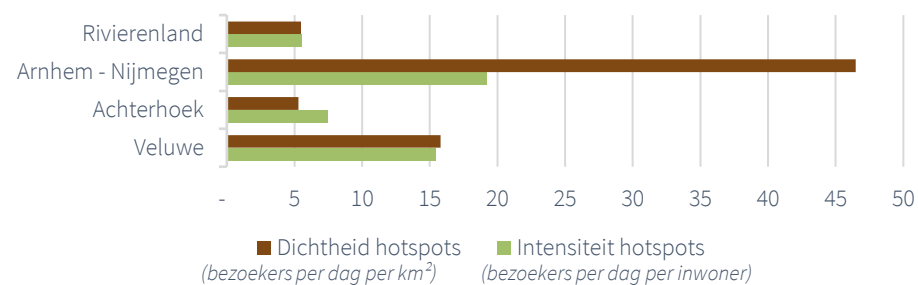
Figuur 3.7 Bezoekersaantallen evenementen en dagattracties per regio

Ondanks dat Arnhem-Nijmegen het grootste aandeel van dagattracties en evenementen in de top heeft, zijn de bezoekersaantallen voor dagattracties het hoogst op de Veluwe. Daarnaast is opvallend dat in de Achterhoek het grootste entree heffende festival is (Zwarte Cross), maar dat de Achterhoek in totaal veel minder bezoekers trekt van alle evenementen dan de Veluwe en Arnhem-Nijmegen. Deze regio heeft met de Vierdaagsefeesten het grootste vrij toegankelijke evenement in de regio.

Zoals eerder ook voor de vakantiemarkt en dagrecreatieve activiteiten gedaan, hebben we voor de bezoekersaantallen van de hotspots de dichtheid en intensiteit in kaart gebracht, zie onderstaand figuur 3.8. Dit is gebaseerd op de bezoekersaantallen van de dagattracties en evenementen van 2019.

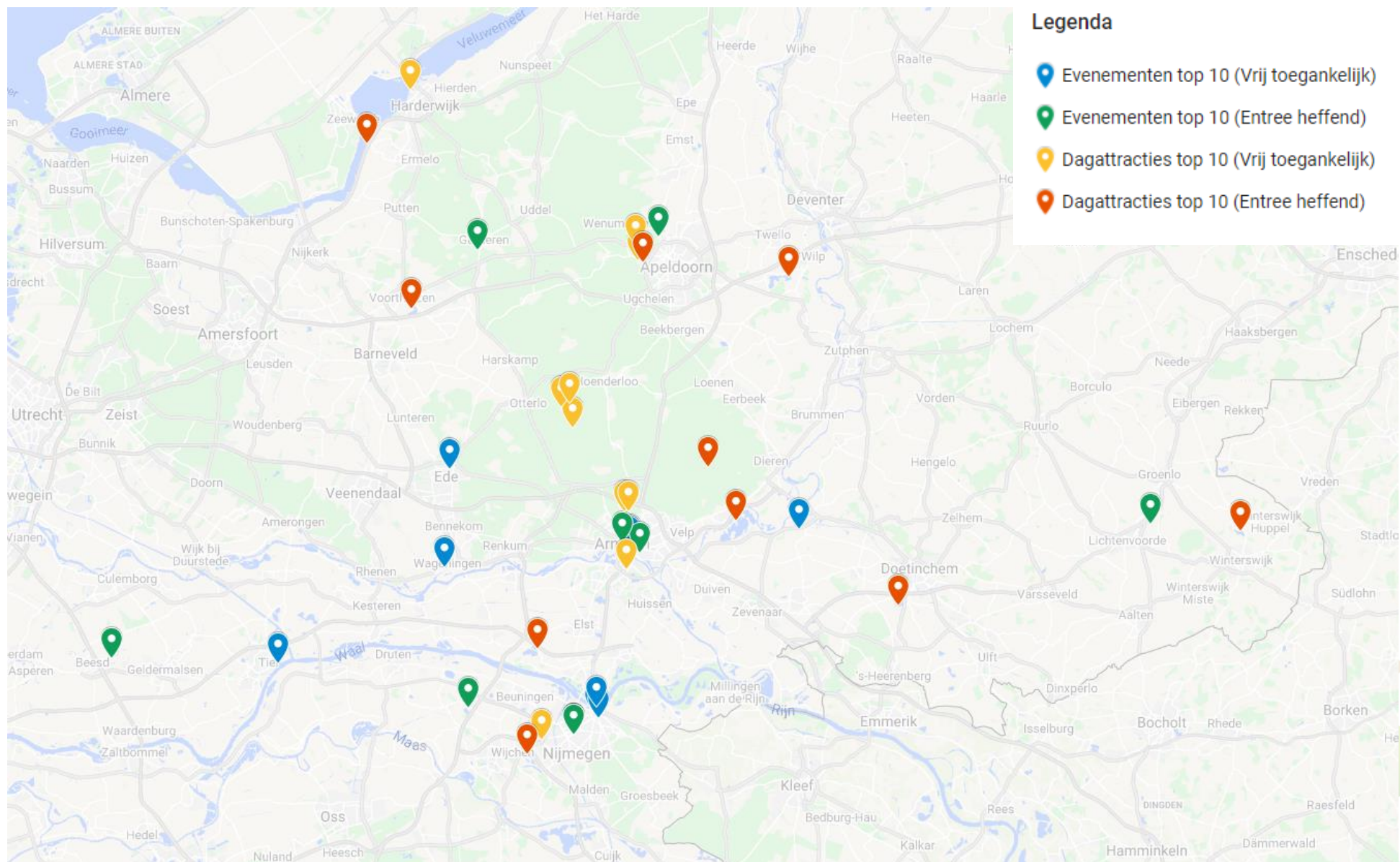
Figuur 3.8 Intensiteit en dichtheid hotspots in 2019, per regio

Dit laat zien dat het aantal bezoekers van de grootste evenementen en dagattracties per vierkante kilometer meter 46 is. Dit geeft aan dat de regio op bepaalde momenten en op bepaalde locaties weinig ruimte beschikbaar heeft.

In de kaart op de volgende pagina, hebben we de locaties van de top 10 dagattracties en evenementen (zowel vrij toegankelijk als entree heffend) weergegeven. De kaart geeft niet de bezoekersaantallen weer, maar laat wel zien op welke locaties de hotspots bevinden.

Figuur 3.8 Locaties hotspots in Gelderland, onderverdeeld in top 10 evenementen en dagattracties (entree heffend en vrij toegankelijk)

3.4 Leefbaarheid en perceptie inwoners

De toeristische druk geeft inzicht in de drukte in een bepaalde regio of gemeente. Dit zegt echter nog niets over de manier waarop inwoners de drukte ervaren, of de mate waarin inwoners overlast ervaren. En of de leefbaarheid dus in het geding is.

De perceptie van inwoners ten aanzien van toerisme is een van de manieren waarop inzicht kan worden verkregen in draagvlak voor toerisme. Er zijn nog weinig gegevens beschikbaar over de perceptie van inwoners, maar in 2019 is er door Ipsos een groot onderzoek uitgevoerd dat op provinciaal niveau inzichten geeft. De belangrijkste resultaten hebben we hieronder uitgelicht.

Tabel 3.1 Perceptie inwoners Gelderland ten aanzien van toerisme in 2019

Stellingen	% (zeer) mee eens Gelderland	% (zeer) mee eens Nederland
Het aandeel bewoners dat vindt dat zij in een stad/dorp wonen waar veel toeristen komen	55%	49%
Het aandeel bewoners dat vindt dat toerisme meer voordelen geeft dan nadelen in eigen stad/dorp	57%	51%
Het aandeel bewoners dat overlast ervaart van toeristen die naar hun dorp/stad komen	22%	26%

Bron: Ipsos 2019

Wat opvalt is dat de inwoners van Gelderland positiever tegen toerisme aankijken dan gemiddeld in Nederland. De verschillen zijn echter niet groot. Belangrijk om te beseffen is dat dit geen inzicht geeft in de verschillen per regio, of per gemeente. Om goed inzicht te krijgen in de perceptie van inwoners moet er op een ander schaalniveau worden geanalyseerd. Het is dus aan te bevelen

voor de Gelderse regio's om een inwonersonderzoek naar perceptie uit te voeren, waarbij relevante en regionale onderwerpen aan de orde komen.

Het onderzoek van Ipsos geeft ook inzicht in de positieve en negatieve impacts van toerisme, en de mate waarin men dit als een redelijke of grote impact ervaart, zie onderstaande tabel.

Tabel 3.2 Impact van toerisme voor inwoners Gelderland in 2019

% dat van mening is dat de aspecten een redelijke tot grote impact hebben		
Aspecten (blauw is positief, wit is negatief)	Gelderland	Nederland
Toerisme genereert inkomen en welvaart	51%	47%
Toerisme creëert werkgelegenheid	46%	43%
Toerisme creëert voorzieningen en vrijetijdsactiviteiten	46%	42%
Toerisme creëert mogelijkheden voor culturele uitwisseling	40%	41%
Toerisme houdt de basisvoorzieningen in stand (openbaar vervoer, winkels, etc.)	45%	41%
Toerisme creëert congestie en drukte in de straten, winkels en vervoer	48%	45%
Toerisme laat de huizenprijzen stijgen	30%	34%
Toerisme laat de kosten van goederen en diensten stijgen	29%	32%
Toerisme laat de kosten van transport stijgen	24%	27%

Bron: Ipsos 2019

Hieruit leiden we af dat de inwoners van Gelderland positiever staan tegenover de impact van toerisme dan het gemiddelde van Nederland. Men is zich over het algemeen meer bewust van de positieve effecten. Ten opzichte van alle andere provincies, scoort Gelderland na Noord-Holland en Zeeland in bijna alle gevallen het hoogst. Bij de negatieve impacts scoort Gelderland alleen relatief hoog op de eerste stelling: toerisme creëert congestie en drukte.

Een aantal maatregelen die wordt genoemd door inwoners van Gelderland om het toerisme beter te managen zijn: ervoor zorgen dat de lokaal voordelen worden ervaren van het toerisme, creëren van aanbod dat zowel aantrekkelijk is voor inwoners als toeristen en promoten van het laagseizoen.

4 Trends en ontwikkelingen

Hoe de omvang en toeristische druk zich in de komende jaren zal ontwikkelen en welke trends van belang zijn, lichten we in dit hoofdstuk toe.

Ontwikkelingen

De inschatting van het NBTC is dat het inkomend toerisme de komende jaren een sterke groei doormaakt. Het aantal binnenlandse vakanties is in de afgelopen jaren stabiel gebleven, maar naar verwachting zal dit de komende jaren toenemen, overigens wel minder explosief dan het inkomend toerisme.

De groei zal voornamelijk te zien zijn in een toename van het aantal korte vakantie (bron: Trends & Tourism).

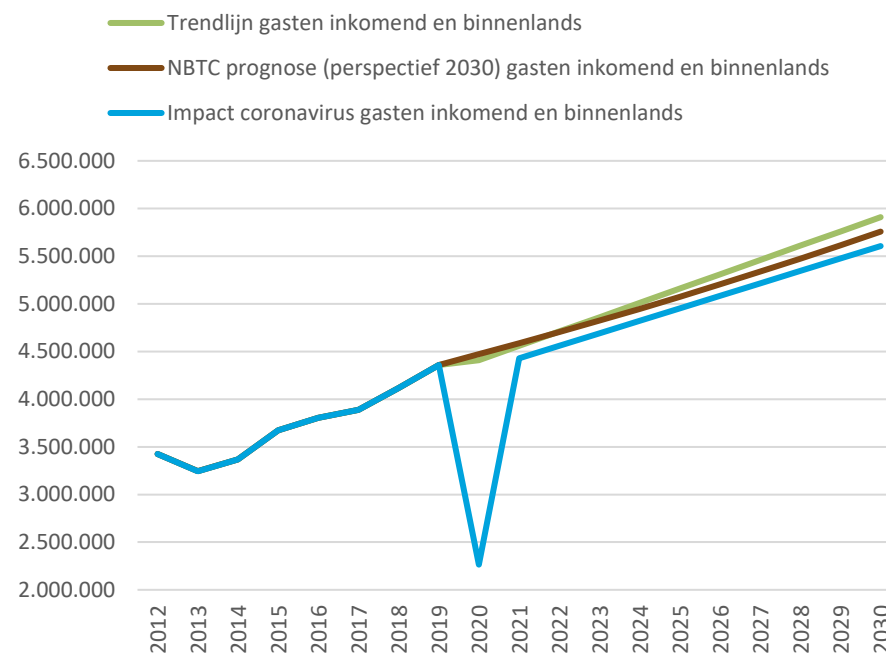
Echter, een ontwikkeling waar we op dit moment niet omheen kunnen is de impact van het coronavirus op het toerisme in Nederland. De verspreiding van het virus heeft een enorm effect op het mondiale reisverkeer en de bezoekerseconomie in Nederland. De dip van het (internationaal) toerisme in 2020 is groot. Het NBTC verwacht in 2020 een sterke daling van internationale en binnenlandse verblijfsgasten ten opzichte van 2019. Naar verwachting zal herstel wel optreden, maar de vraag is nog wanneer (bron: NBTC, juni 2020).

Vooruitblik

We hebben een inschatting gemaakt van de groei van het verblijfstoerisme in het jaar 2030 voor Gelderland, zowel inkomend en binnenlandse gasten (geen onderverdeling naar toeristische en zakelijke gasten, zie bijlage 2 voor definitie). Dit hebben we gedaan aan de hand van een trendlijn berekening en op basis van de prognoses van het NBTC uit het perspectief 2030. Tevens hebben we de impact van het coronavirus weergegeven. Zie bijlage 2 voor de toelichting van de werkwijze. De prognose geeft het aantal gasten weer. Aan de hand van de trendlijnberekening en prognose van het NBTC, schatten we in dat het aantal verblijfsgasten tussen de 5,7 en 5,9 miljoen ligt voor de provincie Gelderland, zie figuur 4.1. Dit is een stijging van 32% tot 36% tussen 2019 en 2030. Als we ook rekening houden met de impact van het coronavirus op het aantal

verblijfsgasten in 2020, verwachten we een stijging van 29% tussen 2019 en 2030.

Figuur 4.1 Inschatting aantal verblijfsgasten Gelderland tot 2030

Bron: CBS, NBTC, aangepast door Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd

In deze prognose zijn geen gegevens over de dagbezoeken verwerkt. Hiervoor zijn onvoldoende waarnemingen/meetpunten beschikbaar om een inschatting of prognose te maken. Bovendien zijn het aantal dagbezoekers en verblijfsgasten niet vergelijkbaar wat betreft definitie en om die reden niet samen te voegen tot een prognose voor 2030.

Ontwikkeling toeristische druk

We hebben een aantal trends en ontwikkelingen weergegeven die invloed kunnen hebben op de toeristische druk. Deze zijn onderverdeeld naar algemene trends, voor stedelijke gebieden en voor niet-stedelijke gebieden.

Algemeen: Een aantal trends kan invloed hebben op verschillende regio's en kunnen zowel in stedelijke als niet-stedelijke gebieden van invloed zijn.

- Nederland vergrijst en senioren gaan relatief vaker op vakantie. Het groeiende aandeel senioren zorgt voor een toename aan seniorenvakanties. Zij zijn overigens niet gebonden aan schoolvakanties, wat kan leiden tot een betere spreiding van de drukte.
- De evenementenparticipatie van de Nederlanders is sinds een aantal jaren op een hoog niveau. Ook zien we een trend van festivalisering, wat inhoudt dat een forse toename van festivals of activiteiten met een festival sfeer wordt verwacht.
- Het betekenisvol willen genieten en daarmee betekenis geven aan onze vrije tijd wordt steeds belangrijker. Dit uit zich zowel in samenzijn met vrienden in familie in de horeca, entertainmentconcepten als in (groeps)accommodaties en bungalowparken voor meerdere generaties. Duurzame keuzes en rondleidingen in steden en natuur zijn hierbij ook steeds belangrijker.

Stedelijke gebieden

- Een trend die invloed kan hebben op de toeristische druk in Arnhem – Nijmegen is de zogenaamde 'tweede stad' bestemming die aan populariteit wint. De wereldwijde discussie rondom massatoerisme richting hotspots, heeft ertoe geleid dat reizigers in toenemende mate waarde hechten aan duurzaam reizen en het op de juiste manier omgaan met de bestemming. Dat betekent dat een 'tweede stad' bestemming aan populariteit wint om toeristische druk in primaire bestemmingen te beperken. Voor Nederland zou dat betekenen dat internationale reizigers meer voor andere steden in plaats van Amsterdam kiezen (bron: booking.com).

- In stedelijke gebieden zien we een groei van het horeca aanbod. Voornamelijk in binnensteden heeft de horeca regelmatig de plaats van winkels ingenomen. De horeca groei concentreert zich op plekken waar bevolkingsgroei en een stijging van het toerisme te zien zijn (bron: ING). In combinatie met het betekenisvol willen genieten in onder andere de horeca, verwachten we een toenemende druk in stedelijke gebieden.
- Ook de demografische ontwikkelingen in Nederland kunnen een effect in de stedelijke gebieden. De bevolking zal de komende jaren blijven groeien naar 18 miljoen inwoners in 2029. De verwachting is dat driekwart van deze groei in grote en middelgrote steden terechtkomt. Dit kan een grotere druk op de ruimte betekenen in de stedelijke gebieden van Gelderland.

Niet-stedelijke gebieden

- Het 'uit-staan' en tijd hebben om tot rust te komen in deze hectische maatschappij wordt steeds belangrijker. Hierbinnen zien we onder andere een groei van natuurbeleving waarbij men onthaast door fietsen en wandelen in de natuur. Daarnaast onderneemt zo'n 87% van de Nederlanders buitenrecreatieve activiteiten. Dit aandeel is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven. Binnen het segment buitenrecreatie wandelen en fietsen erg populair.
- Toerisme speelt een steeds grotere rol binnen de Nederlandse economie. In sterke krimp gemeenten blijven voorzieningen op peil door de aanwezigheid van toeristisch- recreatief aanbod.

Deze trends laten zien dat het (binnenlands) toerisme in zowel stedelijke als niet-stedelijke gebieden kan lijden tot een toenemende druk. In stedelijke gebieden kan voornamelijk in de binnensteden een grotere druk worden verwacht, mede door de groei van de horeca en de opkomst van de 'tweede stad'. Ook in niet-stedelijke gebieden kunnen we een toenemende druk verwachten in de natuurgebieden, omdat men meer behoefte heeft aan onthaasten en ontspannen in de natuur. De toenemende toeristische druk betekent echter niet direct een toenemende mate van negatieve effecten. Het kan hierbij ook gaan om het benutten van kansen.

5 Waardevol toerisme in de regio

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de resultaten van gesprekken met de Gelderse DMO's. Voor een overzicht van de namen van de betrokkenen, zie bijlage 5. De resultaten zijn weergegeven aan de hand van de besproken thema's en vragen:

- Op wat voor manier speelt waardevol toerisme?
- Op wat voor manier is de regio hiermee actief?
- Welke vraagstukken of kennisbehoeften zijn aanwezig?

5.2 Op wat voor manier speelt waardevol toerisme?

Belang van waardevol toerisme

Alle regio's onderschrijven het belang van het thema waardevol toerisme. Ook de noodzaak om hier mee aan de slag te zijn of gaan is in alle regio's aanwezig. Wel verschilt de uitgangssituatie van de vier regio's. Hieronder staan drie mogelijke uitgangssituaties benoemd van waaruit kan worden gewerkt aan waardevol toerisme³. We geven de Gelderse regio's elk een plek in één van deze uitgangssituaties.

Uitgangssituatie

4. Leefbaarheid door toeristische ontwikkeling

Het bewustzijn over de kansen van toerisme is aanwezig en groeiende. Samenwerking in de regio is gericht op investeren in productontwikkeling en het genereren van bekendheid. De leefbaarheid neemt toe door toeristische ontwikkeling. Dit draagt bij aan het tegengaan van leegstand, een hoger

voorzieningsniveau en werkgelegenheid. De draagkracht van de bestemming wordt ook niet overschreden.

5. Volumegroei en bewustzijn over balans

De bestemming ontwikkelt zich voorspoedig, de volumes nemen toe, en de positieve effecten van toerisme worden steeds zichtbaarder. Er is ook sprake van piekbelasting op sommige plekken (een hotspot) of tijdstippen (events). Het bewustzijn en de noodzaak om te (gaan) sturen op balans aangaande drukte neemt bij steeds meer stakeholders toe. Balans vormt inmiddels ook onderdeel van het beleid.

6. Leefbaarheid door bestemmingsmanagement

Toerisme vormt een significant onderdeel van de economie van de bestemming. Het ruimtegebruik (natuur, binnensteden, etc.) van inwoners en bezoekers kan zonder 'management' leiden tot negatieve impacts. Daarom staat bij ontwikkeling kwaliteitstoerisme centraal. Dit kenmerkt zich door passend toerisme (toerisme in balans met leefbaarheid en leefomgeving), betrokkenheid van inwoners en profijt voor de hele bestemming.

Op basis van de gevoerde gesprekken en de cijfers uit dit rapport kan worden gesteld dat Rivierenland zich in uitgangssituatie 1 bevindt en de Achterhoek zit deels in 1 en deels in 2. Dat betekent dat voor de regio's Rivierenland en Achterhoek groei van toerisme voorop staat. Dit is belangrijk voor de reuring, het voorzieningsniveau, werkgelegenheid en daarmee ook de leefbaarheid voor inwoners. Negatieve impacts kunnen lokaal wel spelen, maar voeren nog niet de boventoon.

In de regio's Arnhem-Nijmegen (uitgangssituatie 2) en Veluwe (uitgangssituatie 3) is de situatie anders. Ook daar wordt sterk geprofiteerd van de positieve effecten van toerisme. Maar hier is de leefbaarheid juist gebaat bij het managen

³ Gebaseerd op advies 'Waardevol toerisme' van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2019).

van de toeristische druk (op sommige plekken of tijdstippen) door deze te verminderen (bijv. door te spreiden in tijd of ruimte).

Kortom, een breed scala aan uitgangssituaties om aan 'balans' te werken. Deze indeling betreft een expert judgement van het Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd. Kennis over de uitgangssituatie van een bestemming helpt om begrip te creëren over de manier waarop er aan waardevol toerisme gewerkt wordt, zie de volgende paragraaf.

5.3 Hoe wordt er gewerkt aan waardevol toerisme?

Waardevol toerisme in beleid en beheer

Voor het actief werken aan waardevol toerisme is het nodig om actief te zijn op het vlak van beleidsontwikkeling én het beheer van de bestemming.

De regio Arnhem-Nijmegen heeft recent een visie 'Bestemming in balans' ontwikkeld met een breed scala aan stakeholders (gemeenten, ondernemers, inwoners). Deze visie kent ook een agenda, welke de komende jaren ook moet worden geconcretiseerd en uitgevoerd. Voor de Veluwe geldt dat al concreet gewerkt wordt aan het optimaliseren van het beheer van de bestemming, o.a. met de monitor bezoekersdrukke een waardevol instrument om te sturen op het voorkomen van drukte en spreiden van bezoekers. Daarnaast speelt op de Veluwe ook de recreatiezonering. Hierbij wordt vooral gekeken vanuit (ecologische) draagkracht van natuur in relatie tot toerisme.

De regio's Achterhoek en Rivierenland hebben nog geen afgeronde visie op het thema. De regio Achterhoek ziet in toenemende mate het belang van een visie op waardevol toerisme en wil deze de komende jaren ook gaan opstellen. Rivierenland ziet vooral meerwaarde van een goede kennisbasis, dus bijv. de ontwikkeling van een dashboard waarin cijfers over drukte aanwezig zijn, hetgeen kansen biedt om te gaan spreiden, zodat meerdere locaties binnen een regio kunnen profiteren.

De regio's hebben drie belangrijke redenen genoemd om een visie te ontwikkelen: 1) pro-actief kunnen en willen sturen op leefbaarheid, 2) op regioniveau afspraken willen maken over de benutting van aanwezige ontwikkelruimte en 3) antwoord kunnen geven op de vraag: 'wanneer zijn we tevreden met het aantal bezoekers?'.

Waarmee zijn de regio's bezig?

We maken onderscheid in de volgende drie thema's die onderdeel vormen van het (kunnen) sturen op balans:

- Meten
- Sturen
- Profiteren

Meten

Drukke in beeld

Alle regio's onderkennen het belang van goede data aangaande toeristische drukte. Vanuit de Veluwe is met ook actief om dit (beter) in beeld te krijgen, met behulp van een pilot (bij de Posbank). Het genereren van de juiste data kan gebruikt worden om deze real time te delen met (potentiële) bezoekers, of zelfs om drukte te voorspellen. Er zijn verschillende initiatieven om drukte in kaart te brengen, waaronder het NBTC dashboard en ook de Drukkeradar van Staatsbosbeheer, een app die aangeeft welke gebieden drukker of juist rustiger zijn. Vanuit het oogpunt van veiligheid (1,5m afstand) en de optimale beleving van natuur is dit waardevolle informatie, maar ook omdat het (deels) kan leiden tot spreading.

Vraag het de inwoner

Het meten van draagkracht is (in vergelijking met drukte) nog minder ver ontwikkeld. De beste mogelijkheid hiertoe is het consulteren van inwoners van een regio over de verschillende aspecten van leefbaarheid. Dit betreft zowel de positieve effecten (profijt van toerisme) als mogelijk ook negatieve gevolgen zoals overlast. Het betrekken van inwoners bij de koers van de toeristische ontwikkeling van een bestemming is één van de manieren om draagvlak te

vergroten. Voor het opstellen van het document ‘bestemming in balans’ (Arnhem – Nijmegen) zijn 300 inwoners bevestigd over de verschillende (positieve en negatieve) effecten van toerisme. De voornaamste conclusies zijn dat inwoners trots zijn op hun regio omdat er toeristen komen, dat toerisme economische voordelen heeft, dat deze voordelen grotendeels opwegen tegen de nadelen, maar ook dat de leefbaarheid, en bescherming en behoud van de natuurlijke omgeving meer aandacht behoeven.

Alle regio’s onderkennen het belang en zien een (toekomstig) inwonersonderzoek als wenselijke aanvulling op de bestaande activiteiten (zie ook kennisbehoeften, paragraaf 5.4). Hierbij geldt wel dat het beoogde doel van zo’n onderzoek helder moet zijn en er ruimte mag zijn voor regionale aanvullingen op een verder uniforme werkwijze.

Sturen in de regio

Met onderstaand instrumentarium kan worden gestuurd op balans van toeristische drukte:

- **Marketing;** doelgroepen bewust wel of niet aanspreken voorafgaand aan bezoek, richt je op bezoekers die speciaal voor het verhaal van de bestemming komen. De regio Rivierenland ziet dit vooral als een belangrijke manier om te sturen op balans.
- **Bezoekers spreiden in ruimte en tijd** op de plek van bestemming. Dit wordt door alle regio’s als een belangrijk instrument gezien. Het draagt bij aan verminderen van drukte (Veluwe), kan een toeristisch profiel versterken (rust in de Achterhoek) en laat gebieden met minder bezoekers meeprofiten van spreiding (Rivierenland).
- **Toezicht en handhaving** (BOA’s) op de plek van bestemming, gericht op de manier waarop bezoekers de ruimte gebruiken en het gedrag van bezoekers.
- **Opvangcapaciteit** voorzieningen verhogen of juist verlagen. De infrastructuur en (duurzame) mobiliteit vormen onderdeel van de integrale toeristische ontwikkeling. Op de Veluwe wordt in het kader van de recreatiezonering welke mate van toegankelijkheid gewenst is.

- **Zeggenschap:** door inwoners mee te laten denken over de toekomst van toerisme, ontstaat hiervoor draagvlak. Het belang wordt door alle regio’s gezien. In Arnhem-Nijmegen is ook daadwerkelijk (op beperkte schaal) een enquête onder inwoners gehouden.

Profiteren

Het thema lusten en lasten is net als druk en draagkracht een essentieel onderdeel van waardevol toerisme. Het speelt echter veel minder bij de DMO’s. Dat wil niet zeggen dat het minder belangrijk is. Het staat minder op het netvlies, ook omdat het de DMO’s minder raakt. Wellicht dat dit bij gemeenten wel meer aanspreekt, zij maken ook kosten voor publieke taken (beheer en onderhoud natuur en erfgoed).

Wat betreft het sturen op balans tussen lusten en lasten kan worden gedacht aan:

- **Inkomsten gemeente:** Vergroten inkomsten gemeenten door verhogen toeristenbelasting, verbreden van de grondslag van de heffing naar dagrecreatie (bijv. voor elke bezoeker aan een klimbos gaat er 50 cent naar de gemeente). Dit kan voor specifieke voorzieningen goed werken, ook voor bijvoorbeeld routes (MTB, varen) via vignetten;
- **Toerisme als middel om...** Dus welke maatschappelijke doelen kan toerisme bijdragen, zoals de energietransitie, of duurzame mobiliteit (Smart Mobility as a Service in de Achterhoek speelt dit thema);
- **Inwoners mee laten profiteren.** Dit kan direct, door inwoners te faciliteren gasten te ontvangen (bijv. bed and breakfasts) of indirect door toerisme bij te laten dragen aan voorzieningen die (ook) voor inwoners belangrijk zijn, zoals erfgoed, natuur. Dit kan bijv. via fondsen.
- **Lokale ondernemers:** hoe kan toerisme bijdragen aan lokale ondernemers? Welke doelgroepen kiezen graag voor ambachtelijk, authentiek en puur lokaal? Dus welk deel van de bestedingen slaat daadwerkelijk neer bij lokale ondernemers en lokale werkgelegenheid?

5.4 Kennisbehoeften en samenwerking

Kennisbehoefte

Hieronder staan de kennisbehoeften.

Kennis & data

- Zorg ervoor dat de kennisbasis voor DMO's structureel wordt gemaakt, en dus niet afhankelijk blijft van projectfinanciering;
- Er is behoefte aan een Gelders en regionaal dashboard over drukte, dat publiek toegankelijk is, dus met toegang voor inwoners, bezoekers en ondernemers (dit is met de Monitor Bezoekersdrukte al ingevuld).
- Wat is de effectiviteit van spreiding van bezoekers met informatievoorziening?
- Digitale nachtregistratie. Dit is een systeem dat op het gebied van uniforme data veel goeds zou doen. De overnachtingsgegevens zijn nu lastig te vergelijken per gemeente (door verschillende methodieken, forfaitaire toeristenbelasting, verschillende tarieven). Dit systeem is hiervoor een oplossing, ook simpeler voor ondernemers (mits ook de privacy is geborgd). Samenwerking op Gelders niveau zou meerwaarde hebben.
- Data van toerisme via particulieren (o.a. via verhuurplatforms als Airbnb) is nog niet éénduidig opgenomen in de (landelijke) cijfers (bijv. overnachtingen). Dat zorgt voor witte vlekken. Dit ogenschijnlijk vaak kleinschalige aanbod is bij elkaar opgeteld wel een forse (deel)sector en daarom relevant om mee te nemen.

Druk & draagkracht

- Er is behoefte aan inzicht in drukte op wegen en de mobiliteit, wat is het huidige niveau en wat is de beschikbare ruimte om deze infrastructurele capaciteit met toeristische mobiliteit op te vullen?
- Hoe kan meer inzicht worden verkregen over de relatie natuur en recreatieve druk. Nu vindt recreatiezonering plaats op basis van de huidige (juridische) status. Dit kan nuttig en nodig zijn, maar mogelijk leidt inzicht

in bezoekersstromen en draagkracht tot een andere (ruimere) zonering, mogelijk ook met inzet van instrumenten om op balans te sturen.

- Inwonersonderzoek: hoe is het gesteld met de leefbaarheid en hoe zien inwoners de (gewenste) toeristische ontwikkeling voor zich?

Lusten en lasten

- Lusten en lasten: voor gemeenten stijgen de lasten de komende jaren voor de kwaliteit van de openbare ruimte (afvalbeheer, natuurkwaliteit, routebeheer, toezicht en handhaving, etc.). is de balans op orde tussen lusten en lasten?
- Hoe (met welke instrumenten) kan beter worden gestuurd op balans tussen lusten en lasten. Hoe kunnen dagbezoekers evenredig meebetalen aan de kosten voor toerisme? Er bestaat brede interesse in (goede) voorbeelden en inspiratie. Denk aan financiële instrumenten als parkeergelden, entree, vignetten, gemakkelikhedenretributie, fondsvorming.

Samenwerking

Elke regio is voor zichzelf bezig met (één of meerdere) van bovenstaande kennisvragen. Dat wil niet zeggen dat samenwerking hierop altijd vanzelfsprekend is of logisch. Dat heeft ook te maken met de verschillende fases van ontwikkeling en Ausgangssituation. Onderwerpen waar mogelijk samenwerking meerwaarde heeft zijn:

- Organisatie kennis & data rondom (waardevol) toerisme
- Inwonersonderzoek 'toerisme en leefbaarheid'
- Inspiratie bieden op het gebied van balans tussen lusten en lasten.

6 Waardevol toerisme in het Gelders beleid

6.1 Huidige inspanningen op waardevol toerisme

De provincie Gelderland is al actief op het thema waardevol toerisme. Zonder uitputtend te zijn staan hieronder enkele voorbeelden genoemd.

Sturen op balans in marketing

Eén manier om te sturen op balans is ervoor te zorgen dat bezoekers specifiek voor de bestemming komen. Dat er dus een match is tussen de doelgroep en het toeristisch profiel van de bestemming. Maar ook dat marketing slim is, dus rekening houdt met de draagkracht ter plekke.

De provincie Gelderland geeft bij budgetten voor DMO's (destinatie management organisaties) doelen mee die verder gaan dan alleen meer bezoekers trekken. In de campagne 'Gelderse streken' moet bijvoorbeeld rekening worden gehouden met kwaliteit, leefbaarheid en spreiding van bezoekers in tijd en ruimte.

Inwonersonderzoek

Draagvlak voor toeristische ontwikkeling onder inwoners is essentieel. De provincie is voorstander van het meten van draagvlak onder inwoners door inwonersonderzoek te (laten) doen. Een voorbeeld waar dit reeds heeft plaatsgevonden is bij de Hanzesteden en in de regio Arnhem-Nijmegen.

Ontwikkeling binnen de draagkracht van de bestemming

Waardevolle toeristische ontwikkeling vindt plaats binnen de draagkracht van de bestemming. De provincie draagt hieraan bij door de (financiële) bijdrage die ze heeft geleverd in de totstandkoming van een monitor bezoekersdrukke. Dit instrument heeft afgelopen zomer en najaar (potentiële) bezoekers geïnformeerd over de stand van zaken aangaande drukte op een groot aantal

locaties. Uit een evaluatie blijkt dat dit instrument over het algemeen succesvol heeft gewerkt. Tegelijkertijd is de tijd nu rijp voor een evaluatie om dit instrument voor komend jaar (2021) nog accurater en betrouwbaarder te laten zijn, hetgeen de basis is voor effectieve sturing op bezoekersstromen.

Een ander voorbeeld van het sturen op balans in beleid is traject van de recreatiezonering op de Veluwe. In het stedelijk gebied speelt juist de wens vanuit sommige regio's (zoals Arnhem-Nijmegen) om meer inzicht te gaan krijgen (door onderzoek) in de verdringing op de woningmarkt door verhuurplatforms zoals Airbnb en dus ook de mogelijkheid hierop (indien nodig) beleid te formuleren.

Lusten en lasten

Bij waardevol toerisme zijn de lusten en lasten in evenwicht. Goede voorbeelden hiervan zijn de totstandkoming van het huishoudboekje voor de bekostiging van de recreatieve routestructuren op de Veluwe en de wijze waarop hieraan extra verdienmogelijkheden zijn te koppelen.

Op het gebied van duurzaamheid heeft Gelderland ook duidelijke doelen gesteld aan de toeristische sector voor wat betreft de Green Key certificaten. In de Achterhoek wordt ook ervaring op gedaan met slimme groene mobiliteit (Smart Mobility As A Service).

6.2 Aanbevelingen voor samenwerking

Om in de toekomst nog beter in te spelen op de uitdagingen rondom waardevol toerisme zijn tijdens een online inspiratiesessie met medewerkers van de provincie enkele thema's aangegeven waar samenwerking (nog) beter kan:

Uitdagingen toekomst integrale samenwerking

- **Water en recreatie & toerisme:** dit thema wordt kansrijk gezien om de samenwerking te versterken, bijv. rondom de Gastvrije Waaldijk. Twee

andere thema's zijn zwemwater en pleziervaart. Er is mogelijk behoefte aan meer zwembaden als gevolg van de klimaatverandering en hittestress. Dit is voor recreanten van belang, maar mogelijk ook toeristische beleving. Ook de recreatievaart is een thema waarin de samenwerking met recreatie & toerisme graag nader wordt verkend.

- **Cultuur & erfgoed en recreatie & toerisme:** de samenwerking rondom Covid is erg goed geweest. Voor de toekomst kan verder de samenwerking rondom cultuurhistorische verhaallijnen worden versterkt, zoals bijv. rondom de Romeinen.
- **Leefomgeving en recreatie & toerisme:** wellicht zijn er kansen om de leefomgeving gezonder in te richten of het stiltebeleid uit te breiden of anderszins in te vullen vanuit behoefte van recreanten (bijv. yoga gebieden in buitenruimte);
- **Landschap en recreatie & toerisme:** Hier wordt de samenwerking nadrukkelijk gezocht. De aanleiding is dat ontwikkeldoelen en kernkwaliteiten per streek, in totaal 11, gaan worden opgesteld in zogenaamde streekateliers. Toerisme kan hiervoor belangrijke input leveren, maar ook de uitkomsten zijn juist relevant voor toeristische ontwikkeling vanuit het DNA van het gebied.
- **Natuur en recreatie & toerisme:** hoewel vanuit natuur geen deelnemers aanwezig konden zijn, speelt het belang van drukteregulering en spreiding van bezoekers in natuur- en recreatiegebieden sterk in Gelderland. Een optimale natuurbeleving maar ook het behoud van natuurwaarden zijn belangrijke doelen. Om op balans te blijven kunnen sturen is samenwerking nodig om drukte te monitoren en reguleren.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Belangrijkste conclusies

Dit zijn de belangrijkste conclusies:

Toeristische druk Gelderland

- **Per regio:** De intensiteit en dichtheid voor de vakantiemarkt is op de Veluwe het hoogst is met ongeveer 17 overnachtingen per inwoner en per vierkante kilometer. In Rivierenland is dit het laagst met ongeveer 2 overnachtingen per inwoner en per vierkante kilometer. In Arnhem-Nijmegen en de Achterhoek verschillen de dichtheid van de intensiteit. Waar in Arnhem-Nijmegen de bezoekersdichtheid hoog is en de intensiteit laag, is dit in de Achterhoek juist andersom. Wat betreft de dagrecreatieve activiteiten is de dichtheid en intensiteit het hoogst in Arnhem-Nijmegen met ongeveer 500 activiteiten per km² en ongeveer 200 activiteiten per inwoner. De Veluwe en Achterhoek hebben een vergelijkbare intensiteit. In Rivierenland is de dichtheid en intensiteit het laagst met ongeveer 140 activiteiten per inwoner en per vierkante kilometer.
- **Gelderland in vergelijking met andere hotspots:** de toeristische intensiteit en dichtheid is in Gelderland relatief laag in vergelijking met andere toeristische hotspots zoals Veere, Texel en Amsterdam.
- **Regio's:** De indeling van gemeenten per regio laat zien dat elke regio gemeenten kent met relatief hoge toeristische druk. Hieronder staan de voornaamste gemeenten per regio genoemd.
 - **Veluwe:** Hattem, Brummen, Scherpenzeel, Nunspeet, Oldebroek;
 - **Achterhoek:** Montferland, Winterswijk, Oost Gelre;
 - **Arnhem – Nijmegen:** Zevenaar, Nijmegen, Doesburg, Berg en Dal;
 - **Rivierenland:** West Maas en Waal, Tiel, Maasdriel, Buren.

NB. Hoge toeristische druk zegt (nog) niks over de mate van disbalans, daarvoor is inzicht in de draagkracht van een bestemming nodig.

- **Hotspots:** De toeristische druk is niet gelijkmatig verdeeld over tijd en ruimte. Voornamelijk in Arnhem-Nijmegen en op de Veluwe is er sprake van een groot aantal attracties en evenementen met relatief veel bezoekers. Deze concentreren zich op bepaalde locaties binnen de provincie. De dichtheid en intensiteit van bezoekers is het hoogst in Arnhem-Nijmegen en het laagst in de Achterhoek en Rivierenland.

Trends en ontwikkelingen

- Het aantal verblijfsgasten in Gelderland zal naar verwachting tussen de 32% en 36% toenemen in Gelderland tussen 2019 en 2030.
- De toeristische druk zal zich naar verwachting concentreren in stedelijke gebieden, met name door de populariteit van steden, het toenemende gebruik van accommodaties en de horeca aldaar.
- Natuurgebieden zullen ook in toenemende mate een toeristische druk kunnen verwachten. Het gebruik van de natuur zal in de komende jaren populairder worden. Deze effecten zien we nu al in verschillende onderzoeken onder boswachters en BOA's.

7.2 Aanbevelingen

Toerisme in Gelderland

Alle regio's in Gelderland hebben baat bij een optimale en verantwoorde benutting van kansen en positieve effecten van toerisme. Dat betekent werken aan een nog aantrekkelijkere bestemming voor bezoeker, tegelijkertijd met een nog aantrekkelijker woon, werk en leefklimaat. De provincie Gelderland is zich hiervan bewust.

Om de groei van toerisme op een slimme en verantwoorde manier vorm te geven is (pro-actief) sturen op balans van toerisme met de leefomgeving essentieel. De komende jaren zal de provincie samen met de DMO's en Gelderse regio's actief inzetten op Waardevol toerisme.

Kansen om hieraan (samen) verder te werken zijn:

- **Kennisontwikkeling; Hieronder staan enkele onderwerpen genoemd:**
 - Om meer inzicht te krijgen in de toeristische druk en de effecten op de leefomgeving, is er meer kennis nodig op het gebied van ruimtegebruik van bezoekers (bezoekersstromen) en de effectiviteit van instrumenten om te spreiden;
 - Er is meer inzicht nodig in (het meten van) de omvang en de effecten van de particuliere verhuur voor een bestemming (effect verhuurplatforms zoals AirBnB).
 - Tevens is er meer inzicht nodig in feiten en cijfers van het inkomend toerisme per regio. Niet alle cijfers zijn bekend op regionaal niveau, maar slechts alleen op provinciaal niveau. Landelijk wordt er middels het Data Development Lab aan deze problemen gewerkt. Belangrijk om te beseffen is dat niet alle onderzoeken op dit moment naar alle regio's uit te splitsen zijn vanwege de steekproef van het onderzoek. Representatieve uitspraken zijn dus niet altijd mogelijk, in dit geval voor de Achterhoek en Rivierenland. Er is daarom ook behoefte aan representatieve onderzoeken.

- **Vergroten inzicht in relatie druk en draagkracht.** In dit kader:
 - Het bevragen van inwoners naar hun houding ten opzichte van toerisme in relatie tot de leefbaarheid (inwonersonderzoek);
 - Een gestandaardiseerde vragenlijst ontwikkelen vanuit LDA voor bewonersonderzoek;
 - Meer inzicht in relatie toerisme en de draagkracht van de leefomgeving, zoals natuur, mobiliteit, openbare ruimte, erfgoed en milieu.

- **Verkennen thema 'lusten en lasten' en sturen op balans**
 - Met behulp van themabijeenkomsten (o.a. voor gemeenten)
 - Inzichtelijk maken van de verdienmogelijkheden voor beheerders van gebieden en gemeenten die vooral dagrecreatief aantrekkelijk zijn. Op deze plekken worden vaak wel kosten

gemaakt (voor beheer en onderhoud, etc.), maar zijn er weinig inkomsten. Verken welke (financiële) instrumenten hiervoor aanwezig zijn en zet deze in (vermakelijkhedenretributie, vignetten, fondsen, etc.).

- **Balans natuur en recreatie:**
 - Een aanbeveling is om real time informatievoorziening over drukte in natuurgebieden te geven, zoals de Monitor Bezoekersdruk in Gelderland. Deze monitor verdient doorontwikkeling. Het voornaamste doel van dit instrument is het voorkomen van nog meer druk (ter plekke) en spreiding van bezoekers naar rustigere (vergelijkbare) plekken. Het instrument zou in de toekomst ook kunnen worden ingezet om overschrijding van de draagkracht van gebieden (leefomgeving / leefbaarheid) te voorkomen, door zonering, extra toezicht, sluiten van paden, of juist openen (afhankelijk van de plek). Let wel; natuurbeleving zorgt juist voor draagvlak voor natuur.

Integrale samenwerking in het provinciehuis

Tot slot; de provincie ziet kansen om de samenwerking in het provinciehuis op het thema waardevol toerisme intensiever vorm te geven. Hierbij worden verbindingen met de volgende beleidsvelden met name verkend: landschap, water, cultuur, leefomgeving en natuur.

Bijlage 1 Bronnenlijst

Onderwerp		
Toeristengebieden Gelderland	Provincie Gelderland	https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Werk-en-ondernemen/DOC_Toeristengebieden_Gelderland_2020.pdf
Toeristenbelasting heffing	Via CBS Statline	https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83642NED/table?ts=1585205832933
Toeristenbelasting tarief	Via Cijfernieuws	http://www.cijfernieuws.nl/toeristentax/gelderland/belasting-2019/
Inwoneraantal (2020)	Via Statistisch Zakboek Gelderland	https:// gelderland.incijfers.nl//jive?workspace_guid=5e2e692a-ac9b-403a-965c-cf011f9bba7c
Landoppervlakte	Via CBS Statline	https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?dl=3D263
Vestigingen R&T gemeente	Via LISA	https://www.lisa.nl/data/gratis-data-recreatie-toerisme/overzicht-lisa-data-r-t-sector-per-gemeente
Banen R&T gemeente	Via LISA	https://www.lisa.nl/data/gratis-data-recreatie-toerisme/overzicht-lisa-data-r-t-sector-per-gemeente
Horeca dichtheid	Via CBS Statline	https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/23/wadden-hebben-meeste-winkels-en-horeca-per-inwoner
Banen totaal gemeente	Via LISA	https://www.lisa.nl/data/gratis-data/overzicht-lisa-data-per-gemeente
Ontwikkeling inkomend toerisme	Provincie Gelderland	https://www.gelderland.nl/bestanden/Documenten/Gelderland/06Werk-en-ondernemen/171019_Feiten_cijfers_trends_Internationaal_Toerisme_maart%202017_internet.pdf
Zakelijke overnachtingen	NBTC en Provincie	https://www.gelderland.nl/bestanden/Documenten/Gelderland/06Werk-en-ondernemen/171016_Samenvatting_CZO_2012_2013%20Gelderland.pdf https://www.gelderland.nl/bestanden/Documenten/Gelderland/06Werk-en-ondernemen/171016_Samenvatting_CZO_2016_Gelderland.pdf https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Cultuur-sport-vrijetijd/DOC_Samenvatting_CZO_2019_Gelderland_juni_2020.pdf

Binnenlandse overnachtingen	CVO, beschikbaar gesteld door de provincie Gelderland	
Buitenlandse overnachtingen	CBS, logiesaccomodaties	https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82059NED/table?dl=352C8
Inkomend dagbezoek	NBTC	https://www.gelderland.nl/bestanden/Documenten/Gelderland/06Werk-en-ondernemen/161202_Monitor_inkomend_dagbezoek_Duitsland.pdf
Vrijtijdsactiviteiten inwoners	CVTO, beschikbaar gesteld door provincie	
Binnenlandse vakanties naar provincie	Trendrapport Toerisme, recreatie en vrije tijd 2019	
Particuliere verhuur vestigingen	AirDNA	https://www.airdna.co/vacation-rental-data/app/nl/default/winterswijk/overview
Kerncijfers vrijetijdseconomie Gelderland	Provincie Gelderland	https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Cultuur-sport-vrijetijd/DOC_Kerncijfers_vrijetijdseconomie_Gelderland_mei_2020.pdf
Trends en ontwikkelingen	Trendrapport Toerisme, recreatie en vrije tijd 2019, ING, Booking.com, Trends & Tourism	▪ https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/outlook/horeca.html ▪ https://news.booking.com/bookingcom-reveals-top-travel-trends-for-2020/ ▪ https://www.vrijetijdskenis.nl/trends/
Prognoses	CBS (verblijfsgasten) en NBTC	▪ https://www.nbtc.nl/nl/home/artikel/tourism-economics-voorspelt-bijna-20-daling-van-internationaal-toerisme-in-2020.htm ▪ https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/82059NED/table?dl=395E2
Perceptie inwoners	Ipsos, beschikbaar gesteld door de provincie	
Dagattracties en evenementen in Gelderland	Respons (juli 2020), beschikbaar gesteld door de provincie	

Bronnen per regio

- **Arnhem – Nijmegen:** Impactonderzoek vrijetijdseconomie, uitgevoerd door Dynamic Concepts consultancy Eindhoven. De resultaten gaan over de periode 1-1-2018 t/m 31-12-2018.
- **Veluwe:** Kerncijfers toerisme & recreatie 2019, VisitVeluwe
- **Rivierenland:** Monitor Vrijetijdseconomie Rivierenland, uitgevoerd door Rivierenland Bureau voor Toerisme. De resultaten gaan over 2018.
- **Achterhoek:** Monitor economische betekenis recreatie en toerisme Achterhoek, uitgevoerd door ZKA Leisure Consultants. De resultaten gaan over 2019.

Bijlage 2 Methode

In deze bijlage lichten we de werkwijze per hoofdstuk toe.

We hebben ervoor gekozen om hier de meest recente data weer te geven per regio. Op deze manier hebben we een inzicht kunnen krijgen in de omvang van de vrijetijdssector in Gelderland en zijn de resultaten eenduidig en vergelijkbaar. De afzonderlijke regio's beschikken ook over regionale kerncijfers en monitors. Echter, het jaar waaruit deze afkomstig is, verschilt per regio (2018 of 2019), net als de werkwijze. Waar de kerncijfers voor de Veluwe bijvoorbeeld ook gebaseerd zijn op onder andere het CVO en CBS, heeft de Achterhoek eigen onderzoek gedaan om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te schetsen. Daarom hebben we voor eenduidigheid gekozen en voor alle regio's dezelfde methoden en cijfers gebruikt.

Hoofdstuk 2: Omvang vrijetijdssector

Berekening inkomend toerisme (hoofdstuk 2.1)

Het inkomend toerisme hebben we gebaseerd op cijfers van het CBS (aantal buitenlandse overnachtingen). Deze zijn echter alleen op provinciaal niveau beschikbaar. Daarom hebben we een regiofactor gebruikt voor de verdeling van het aantal buitenlandse overnachtingen, gebaseerd op het gemiddelde aantal binnenlandse overnachtingen per regio (CVO data). Dit betekent dus dat we de verdeling van binnenlandse overnachtingen over de vier regio's, ook hebben gebruikt als verdeling voor de buitenlandse overnachtingen over de regio's. De aanname die we hier hebben gedaan, hebben we getoetst aan de hand van de gegevens die tot en met 2012 bekend waren per toeristengebied. Deze gegevens zijn verouderd, maar geven ook in grote lijnen dezelfde verhoudingen weer. We gaan er daarom vanuit dat de aanname van de regiofactor in grote lijnen kloppend is.

Belangrijk op te beseffen is dat de data van het CVO voor Rivierenland en de Achterhoek niet de meest geschikte bron is omdat de steekproef te klein is om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Zakelijke markt (hoofdstuk 2.1)

Het aantal zakelijke overnachtingen hebben we gebaseerd op de cijfers van het CZO. Het CZO rapporteert het aantal binnenlandse zakenreizen voor de Veluwe en Arnhem – Nijmegen, maar neemt de Achterhoek en Rivierenland samen (omvat samen slechts 10%). We hebben de Achterhoek en Rivierenland beide de helft toegekend.

Overnachtingen totaal, figuur 2.1 (hoofdstuk 2.1)

Dit hebben we berekend op basis van het gemiddelde aantal binnenlandse overnachtingen (CVO), plus het gemiddelde aantal buitenlandse overnachtingen (CBS) en gemiddelde aantal zakelijke overnachtingen. Voor het aantal binnenlandse overnachtingen gaat het om alle vakanties, dus zowel vaste staanplaatsen als toeristische vakanties.

Dagrecreatie (hoofdstuk 2.1)

Voor dagrecreatie kijken we naar het aantal vrijetijdsactiviteiten die zijn ondernomen in Gelderland, buiten de eigen woning en is gebaseerd op de data van het CVTO. Hiervoor hebben we de cijfers van 2018 gebruikt en vergeleken met 2015. Echter is de activiteitenlijst die onder de verschillende clusters vallen in 2018 herzien, de resultaten zijn dus niet een-op-een te vergelijken met 2015.

Particuliere en bedrijfsmatige logiesaccommodaties (hoofdstuk 2.2)

Deze gegevens zijn gebaseerd op cijfers van het CBS om de verhouding tussen particuliere en bedrijfsmatige verhuur weer te geven. De cijfers van CBS hanteert een ondergrens van 5 slaapplaatsen. Kleinschalige accommodaties zijn waarschijnlijk ondervertegenwoordigd. Deze tabel moet daarom als indicatief beschouwd worden. De gegevens van particuliere adressen als AirBnB en Vrienden van de Fiets zijn hier niet in verwerkt. Deze overnachtingen worden (nog) niet opgenomen of geregistreerd in de huidige bronnen.

Hoofdstuk 3: Toeristische druk

De *bezoekersdichtheid* hebben we berekend door het aantal overnachtingen of het aantal ondernomen vrijetijdsactiviteiten te delen door de landoppervlakte van de desbetreffende regio of gemeente. Dit geeft het aantal overnachtingen of activiteiten per dag per km² weer.

De *bezoekersintensiteit* geeft het aantal overnachtingen of activiteiten per inwoner weer en hebben we berekend door het aantal overnachtingen of het aantal ondernomen activiteiten te delen door het aantal inwoners.

NBTC-instrument dichtheid en intensiteit

Het NBTC heeft eind oktober een instrument gepubliceerd waarin de toeristische druk op regioniveau (COROP-gebied) weergegeven. Dit instrument is online in te zien en laat andere cijfers zien dan in deze notitie is weergegeven. Dit is het gevolg van een andere methode die is gebruikt. Het NBTC maakt gebruik van het SLA als bron. In deze notitie is er bewust voor gekozen om toeristenbelasting cijfers te gebruiken omdat in de SLA niet alle overnachtingen en gasten verwerkt zijn (er wordt een ondergrens van vijf slaapplekken gehanteerd). Daarnaast geeft het NBTC de bezoekersintensiteit per 100 inwoners weer (wij doen dit per inwoner) en per maand (wij doen dit op basis van een gemiddelde van de afgelopen drie jaar).

Het NBTC-instrument geeft daarom andere cijfers weer, maar de resultaten zijn uiteindelijk hetzelfde. Het absolute getal verschilt, maar de resultaten per regio geven hetzelfde weer. Het draait namelijk om de interpretatie van de cijfers. Het absolute cijfer van toeristische druk is slechts een indicatie, maar de toegevoegde waarde en interpretatie van de data zit in het vergelijken van de waarden ten opzichte van elkaar. Zo geeft het NBTC, net als deze notitie, de laagste intensiteit voor Rivierenland, gevolgd door Arnhem-Nijmegen, dan de Achterhoek en tot slot Veluwe met de hoogste intensiteit. Ook voor de dichtheid zijn de resultaten van het NBTC hetzelfde als deze notitie: de laagste dichtheid voor Rivierenland, gevolgd door Achterhoek, Arnhem-Nijmegen en Veluwe met de hoogste dichtheid.

Belangrijk om te beseffen is dus dat er verschillende werkwijzen zijn, en er wellicht in de toekomst nog meer zullen ontstaan, maar dat de interpretatie van de methodes hetzelfde blijft en dezelfde resultaten geeft.

De methode die in deze notitie gehanteerd is, wordt hieronder uitgelegd:

Vakantiemarkt

Het aantal overnachtingen hebben we voor de weergave van toeristische druk gebaseerd op toeristenbelastingcijfers per gemeente. In hoofdstuk 2 hebben we al eerder het aantal overnachtingen per regio geschetst. Omdat we voor de toeristische druk hier per gemeente inzicht in willen geven, zijn we op andere wijze tot het aantal overnachtingen gekomen. Per regio hebben we de gemeentelijke cijfers wat betreft overnachtingen samengevoegd tot een regiocijfer.

Overnachtingen op basis van toeristenbelasting

Er is helaas geen informatie beschikbaar over het aantal overnachtingen per gemeente (alleen de Achterhoek heeft hier eigen onderzoek naar gedaan). Om die reden hebben we het aantal overnachtingen berekend aan de hand van de toeristenbelasting per gemeente. Dit hebben we gedaan voor de afgelopen vier jaren (2017 tot en met 2020) met de volgende berekening:

het aantal overnachtingen per gemeente = toeristenbelasting heffing jaar x / tarief jaar x.

Vervolgens hebben we van het aantal overnachtingen het gemiddelde van de vier jaar genomen. Bij deze berekening moet worden opgemerkt dat het aantal overnachtingen in absolute aantallen niet een betrouwbaar cijfer is. Echter kunnen we door deze cijfers wel een inzicht krijgen in de dichtheid en intensiteit aan overnachtingen, om zo een gevoel bij de toeristische druk te krijgen.

Een aantal opmerkingen over de cijfers:

- Er wordt geen toeristenbelasting geheft over particuliere verhuur (op dit moment wordt dat alleen nog maar in Amsterdam gedaan). Particuliere verhuur is hierbij dus niet inbegrepen.
- Forensenbelasting cijfers zijn *niet* meegenomen, die zijn via CBS niet beschikbaar op gemeenteniveau.
- Vijftien gemeenten van de 51 gemeenten (30%) hanteert een gedifferentieerd toeristenbelastingtarief. We hebben bij gebrek aan data over de verdeling van het aanbod / overnachtingen het gemiddelde van het hoogste en het laagste tarief genomen.
- Zes gemeenten heffen geen toeristenbelasting. Voor deze gemeenten hebben we dus geen data over het aantal overnachtingen.
- We hebben daarom in de figuur met de bezoekersdichtheid en intensiteit per gemeente gebruik gemaakt van een relatieve ranking. We hebben de gemeenten waar toeristenbelasting wordt geheven (45 gemeenten) verdeeld in 5 groepen:
 - 20 % laagste
 - 20% gemiddeld laag
 - 20% gemiddeld
 - 20% gemiddeld hoog
 - 20% hoogste

Deze cijfers gaan over gemiddelden op jaarbasis. Het gaat hierbij dus om een indicatie, waarbij de cijfers niet als absoluut getal gezien moeten worden, maar als referentiewaarde ten opzichte van elkaar.

Dagrecreatie

De bezoekersdruk en intensiteit hebben we berekend op basis van het aantal ondernomen vrijetijdsactiviteiten per regio, zoals in hoofdstuk 2 beschreven. Omdat het aantal activiteiten per gemeente niet bekend is, kunnen we deze informatie alleen op regio niveau weergeven.

Hoofdstuk 4: Trends en ontwikkelingen

In hoofdstuk 4 hebben we op drie manieren een inschatting gemaakt van het aantal gasten (binnenlands en inkomend) tot en met 2030, namelijk middels een trendlijnberekening op basis van de huidige groei, op basis van de prognoses van het NBTC uit het perspectief 2030 en op basis van de impact van het coronavirus op het verblijfstoerisme. De cijfers van het aantal gasten is afkomstig van het CBS: Statistiek Logiesaccommodaties (SLA) en hebben betrekking op gasten die één of meer nachten achtereenvolgend verblijven in een logiesaccommodatie. Vaste gasten (bij een verblijf van meer dan twee aaneengesloten maanden) asielzoekers en seizoenarbeiders worden niet meegerekend). Er is geen onderverdeling naar zakelijk en toeristisch verblijfbezoek, de prognoses gaan daarom over zowel zakelijk als toeristisch.

Prognose 1: Trendlijn berekening Gelderland

Deze berekening is gedaan op basis van de huidige groei van het aantal gasten in de provincie Gelderland. Hierbij hebben we 8 meetpunten gebruikt, namelijk het aantal gasten van 2012 tot en met 2019. Dit hebben we berekend voor zowel de binnenlandse gasten als de buitenlandse gasten. Volgens deze berekening kunnen we een groei 36% van het aantal gasten in 2030 verwachten. Dit komt neer op ongeveer 5,9 miljoen gasten in 2030.

Prognose 2: NBTC-prognose (perspectief 2030)

Bij deze berekening hebben we de prognose van het NBTC uit het perspectief 2030 toegepast op de bestaande cijfers van het aantal gasten in de provincie Gelderland. Het NBTC verwacht dat de groei van het aantal gasten verschilt per regio in Nederland. Hierbij onderscheiden ze de volgende gebieden: kustregio's, Amsterdam, Overig Randstad en overig Nederland. De provincie Gelderland valt onder 'overig Nederland', waar het NBTC een groei van 39% tussen 2017 en 2030 verwacht. Dit betekent een groei van 2,6% per jaar. Door deze groei per jaar toe te passen op de bestaande aantallen, verwachten we in 2030 ruim 5,75 miljoen gasten in 2030.

Prognose 3: Impact coronacrisis

Het coronavirus heeft een enorme impact op het toerisme. Door de enorme daling van het aantal verblijfsgasten in 2020 die we op dit moment zien, zijn de vorige twee prognoses wellicht niet accuraat. Om die reden hebben we rekening gehouden met de daling van het toerisme in 2020 in deze prognose. Deze is gebaseerd op de verwachting van het verblijfstoerisme in Nederland in 2020 van het NBTC op basis van de ontwikkelingen van het coronavirus en verblijfstoerisme in Nederland.

Dit hebben we op de volgende manier gedaan:

- Het NBTC verwacht in 2020 een daling van 54% tot 71% in het aantal buitenlandse verblijfsgasten ten opzichte van 2019. Dit is gebaseerd op 3 scenario's: een afname van 64%, een afname van 54% en een afname van 71%. De gemiddelde afname voor buitenlandse verblijfsgasten in 2020 komt hierdoor uit op 63%.
- Het NBTC verwacht in 2020 een daling van 48% tot 58% in het aantal binnenlandse verblijfsgasten ten opzichte van 2019. Dit is gebaseerd op 3 scenario's: een afname van 43%, een afname van 48% en een afname van 58%. De gemiddelde afname voor binnenlandse verblijfsgasten in 2020 komt hierdoor uit op 49,7%.
- Op basis van deze gemiddelde afname, hebben we voor het aantal buitenlandse en binnenlandse gasten de verwachte aantallen voor 2020 berekend.
- Vervolgens hebben we op basis van de gegevens van 2012 tot en met 2020 een trendlijn berekend, zodat de dip van 2020 wordt meegenomen in de toekomstige cijfers.
- Omdat we niet weten hoe het coronavirus en de impact op het toerisme zich gaat ontwikkelen, hebben we de daling alleen doorgevoerd voor 2020.

Dit komt neer op een verwachte groei van 29% tot aan 2030, wat betekent dat we in 2030 ongeveer 5,6 miljoen verblijfsgasten verwachten in Gelderland. Dit is echter gebaseerd op herstel van de aantallen in 2021. Wanneer herstel pas later optreedt, zal de groei waarschijnlijk lager uitvallen.

Definitie toerisme

We maken in dit rapport gebruik van dezelfde definitie van toerisme als in het RLI-rapport Waardevol toerisme. Toerisme betreft alle vormen van vrijetijdsactiviteiten waarbij overnachtingen plaatsvinden en dagbezoek dat langer dan 2 uur duurt en buiten de 'vertrouwde' omgeving plaatsvindt. Deze definitie is weer afgeleid van de definities die het CBS hanteert en gangbaar is in de vrijetijdssector. Recreanten zijn dus mensen die in de vertrouwde omgeving korter dan 2 uur hun tijd doorbrengen (bijv. een wandeling in de buurt). Strikt genomen is de totale druk en optelsom van recreanten en toeristen. De focus ligt op de laatste groep omdat hierop meer grip gewenst is.

Bijlage 3 Overzicht cijfers toeristische druk per regio

In deze bijlage hebben we de parameters van toeristische druk (hoofdstuk 3) weergegeven. De overnachtingen zijn berekend op basis van toeristenbelasting. Zie bijlage 2 voor de methode.

Vakantiemarkt

Tabel B3.1 Overzicht parameters toeristische druk (vakantiemarkt) per regio

Regio	Gemiddeld aantal overnachtingen jaarbasis	Inwoners 2020	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag, per km ²
Achterhoek	4.009.000	380.467	11	1.461	2.744	8
Arnhem - Nijmegen	2.873.000	723.768	4	819	3.507	10
Rivierenland	640.000	265.491	2	732	875	2
Veluwe	11.896.000	716.226	17	1.912	6.222	17
Gelderland	19.421.000	2.085.952	9	4.924	3.944	11

Tabel B3.2 Overzicht parameters toeristische druk (vakantiemarkt) per gemeente

Regio	Gemeenten	Gemiddeld aantal overnachtingen jaarbasis	Inwoners	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag, per km ²
Achterhoek	Oost Gelre	476.071	29.627	16	110	4.343	12
	Winterswijk	461.695	28.854	16	138	3.342	9

Regio	Gemeenten	Gemiddeld aantal overnachtingen jaarbasis	Inwoners	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag, per km ²
	Montferland	345.500	36.011	10	106	3.269	9
	Zutphen	85.504	47.934	2	41	2.088	6
	Lochem	309.394	33.729	9	213	1.452	4
	Berkelland	284.500	43.747	7	258	1.101	3
	Oude IJsselstreek	123.212	39.388	3	136	905	2
	Bronckhorst	248.223	36.055	7	284	876	2
	Aalten	74.863	27.121	3	97	776	2
	Doetinchem	-	58.001	-	79	-	-
Arnhem - Nijmegen	Doesburg	164.354	11.077	15	12	14.254	39
	Nijmegen	414.006	177.659	2	53	7.803	21
	Renkum	264.232	31.419	8	46	5.750	16
	Zevenaar	328.600	43.750	8	53	6.170	17
	Duiven	102.178	25.126	4	34	3.014	8
	Berg en Dal	530.614	34.992	15	86	6.148	17
	Arnhem	454.545	161.348	3	98	4.647	13
	Beuningen	78.573	25.890	3	44	1.800	5
	Rheden	149.010	43.761	3	82	1.823	5
	Lingewaard	93.000	46.601	2	62	1.500	4

Regio	Gemeenten	Gemiddeld aantal overnachtingen jaarbasis	Inwoners	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag, per km ²
	Wijchen	80.833	41.110	2	66	1.222	3
	Heumen	-	16.454	-	40	-	-
	Overbetuwe	-	47.906	-	109	-	-
	Rozendaal	-	1.704	-	28	-	-
	Westervoort	-	14.971	-	7	-	-
Rivierenland	Tiel	220.000	42.159	5	33	6.691	18
	Zaltbommel	116.185	28.881	4	79	1.464	4
	Maasdriel	113.258	25.030	5	66	1.713	5
	West Maas en Waal	131.500	19.324	7	77	1.713	5
	Buren	158.478	26.749	6	134	1.184	3
	Culemborg	43.333	28.955	1	29	1.480	4
	Neder-Betuwe	42.137	24.339	2	60	703	2
	West Betuwe	158.571	51.128	3	216	734	2
	Druten	-	18.926	-	38	-	-
Veluwe	Brummen	549.704	20.726	27	84	6.572	18
	Scherpenzeel	95.248	9.880	10	14	6.912	19
	Hatterij	144.455	12.209	12	23	6.259	17
	Wageningen	137.055	39.664	3	30	4.505	12

Regio	Gemeenten	Gemiddeld aantal overnachtingen jaarbasis	Inwoners	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag, per km ²
	Oldebroek	502.681	23.646	21	98	5.147	14
	Apeldoorn	1.345.797	163.818	8	340	3.959	11
	Putten	418.094	24.112	17	85	4.906	13
	Harderwijk	220.825	48.414	5	39	5.678	16
	Nunspeet	581.948	27.851	21	129	4.521	12
	Ermelo	386.000	27.008	14	86	4.507	12
	Epe	708.053	33.178	21	156	4.537	12
	Elburg	179.130	23.161	8	64	2.807	8
	Heerde	207.500	18.589	11	79	2.635	7
	Barneveld	512.769	59.082	9	176	2.915	8
	Ede	616.788	117.165	5	318	1.938	5
	Nijkerk	122.326	43.171	3	69	1.764	5
	Voorst	121.273	24.552	5	123	986	3

Dagrecreatie

Tabel B3.3 Overzicht parameters toeristische druk (dagrecreatie) per regio

Regio	Vrijtijdsactiviteiten	Inwoners	Intensiteit per inwoner	Opp. (km ²)	Dichtheid per jaar	Dichtheid per dag
Achterhoek	73.990.792	380.467	194	1.461	50.642	139
Arnhem - Nijmegen	150.237.796	723.768	208	819	183.380	502

Rivierenland	36.647.534	265.491	138	732	50.063	137
Veluwe	139.046.651	716.226	194	1.912	72.724	199
Gelderland	399.922.773	2.085.952	192	4.924	81.214	223

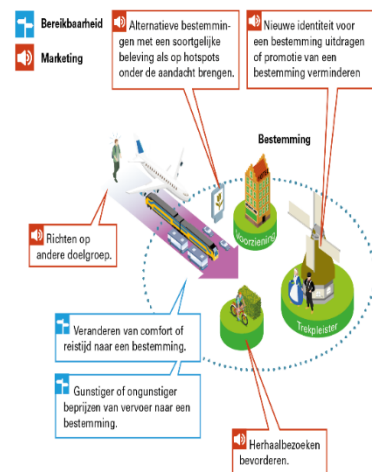
Bijlage 4 Instrumentarium

MENUKAART

STUREN OP TOERISME EN LEEFOMGEVING

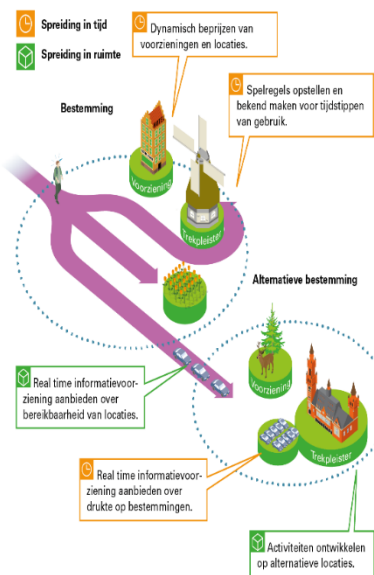
1. Bezoek aan een bestemming

Toeristische druk kan worden beïnvloed door voorafgaand aan de komst van bezoekers de marketing te optimaliseren en de bereikbaarheid te vergroten of juist te verminderen.

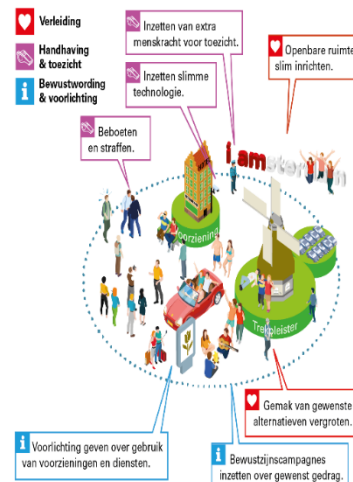
2. Toegang en voorzieningengebruik ter plaatse

Toeristische druk kan worden beïnvloed door instrumenten in te zetten die sturen op de toegang en het gebruik van voorzieningen bij de bestemming. Het gaat hier om het spreiden van toeristen in tijd en ruimte.

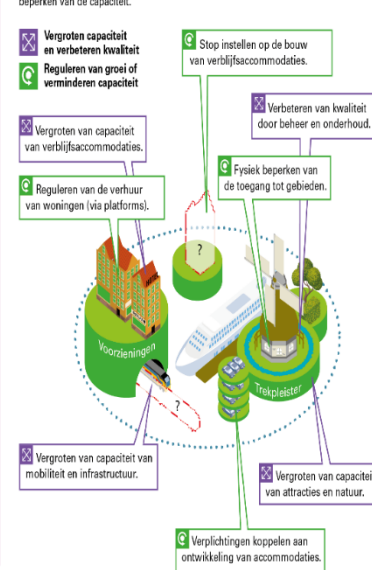
3. Gedrag van bezoekers

Toeristische druk kan worden beïnvloed door het gedrag van de bezoeker ter plaats te sturen door middel van verleiding, handhaving & toezicht en bewustwording & voorlichting.

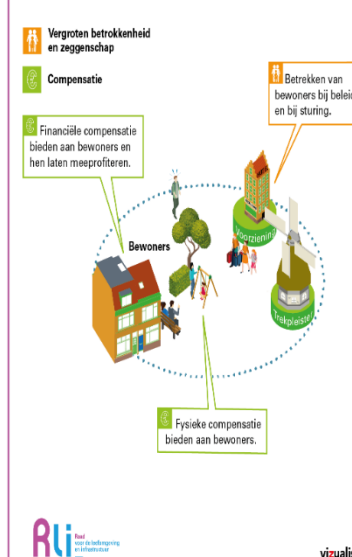
4. Faciliteiten voor toerisme vergroten of verkleinen

De fysieke draagkracht op de plaats van een toeristische bestemming kan worden vergroot door de faciliteiten voor toerisme uit te breiden of van een betere kwaliteit te maken. Ook het tegenovergestelde is mogelijk: het reguleren van de groei of het beperken van de capaciteit.

5. Compensatie van bewoners

De sociale draagkracht op de plaats van een toeristische bestemming kan worden beïnvloed door bewoners te compenseren voor de druk die zij ondervinden van toerisme, of hen te betrekken en zeggenschap te geven bij plannen en maatregelen.

Bijlage 5 Overzicht gesprekspartners DMO's

In deze bijlage staan de gesprekspartners die hun medewerking aan dit project hebben verleend.

Organisatie

Achterhoek Toerisme

RBT Rivierenland

Toerisme VAN - Veluwe

Toerisme VAN – Arnhem / Nijmegen

Naam

Heleen Faber en Manuel Hezeman

Caroline Scholtens

Pim Nouwens

Reinou de Haan

Rick van Zadelhoff

